

HUMANISTINEN
AMMATTIKORKEAKOULU

OPINNÄYTETYÖ

Matalan kynnyksen vapaaehtoistoimintaa

Case: Lounais-Suomen Avustajakeskuksen tuetun vapaaehtois-
toiminnan projekti - kehitysvammaisia osallistava malli

Kuu-Katjaana Salonen

Kansalaistoiminnan ja nuorisotyön koulutusohjelma (210 op)

05 / 2017

HUMANISTINEN AMMATTIKORKEAKOULU

Kansalaistoiminnan ja nuorisotyön koulutusohjelma

TIIVISTELMÄ

Työn tekijä Kuu-Katjaana Salonen	Sivumäärä 59
Työn nimi Matalankynnyksen vapaaehtoistoimintaa, Case: Lounais-Suomen Avustajakeskuksen tuetun vapaaehtoistoiminnan projekti - kehitysvammaisia osallistava malli	
Ohjaava opettaja Jari Klemola	
Työn tilaaja Lounais-Suomen Avustajakeskus / Pirjo Rissanen	
Tiivistelmä <p>Opinnäytetyö on läpileikkaus vapaaehtoistyöstä Suomessa erityisryhmien sekä heidän kanssaan työskentelevien näkökulmasta. Tietopohjan kautta kartoitettiin vammaisten, maahanmuuttajien ja pitkäaikaistyöttömien tekemää vapaaehtoistyötä sekä siitä heille itselleen koituvaa hyötyä. Opinnäytetyön tarkoitus oli lisätä aiheesta tietoa Lounais-Suomen Avustajakeskuksen tulevan inklusiivisuuden perustuvan kehittämistyön pohjaksi.</p> <p>Lounais-Suomen Avustajakeskus välittää vapaaehtoisia-avustajia liikunta-, näkö- ja kehitysvammaisille sekä muistiongelmaisille henkilöille. Avustajakeskuksen rekisterissä on 780 vapaaehtoista, jotka vuonna 2016 toteuttivat yhteensä 12 581 vapaaehtoiskeikkaa. Mukana olevilta vapaaehtoisilta vaaditaan omatoimisuutta sekä kykyä itsenäiseen otteeseen vapaaehtoistyön tavoitettavuudessa sekä toteutuksessa.</p> <p>Lounais-Suomen Avustajakeskuksen ”Tuettua vapaaehtoistoimintaa” – projekti 2017–2019 pyrkii luomaan olemassa olevan palvelun sisälle matalan kynnyksen vapaaehtoistoimintaa. Palvelun keskiössä on vapaaehtoinen, joka hyötyy korostuneesta vapaaehtoistyön tuesta.</p> <p>Tietoperustassa sekä käytettyjen menetelmien kautta tuli esille vapaaehtoistyön eksklusiivisuus. Monet vapaaehtoistoiminnan ympärillä toimivat rakenteet voivat olla raskaita sekä vaikeasti saavutettavissa. Opinnäytetyössä ilmeni kuinka kehitysvammaiset, pitkäaikaissairaat, syrjäytymisuhan alla olevat ja maahanmuuttajat mielletään yhteiskunnassa objekteiksi. Kehittämistyön tulokset osoittivat myös, kuinka nämä erityistuen piiriin soveltuvat henkilöt hyötyvät osallistavasta vapaaehtoistoiminnasta toteuttajan roolissa suuresti.</p> <p>Tarkemmaksi tarkastelun kohteeksi menetelmäosioon on valittu lievästi kehitysvammaiset sekä pitkäaikaissairaat. Kehittämistyön menetelminä on käytetty asiantuntijahaastatteluja sekä kehitysvammaisille suunnattua toiminnallista tuokiota. Kehittämistyön tuloksena syntyi tuetun toiminnan malli kohdenneusti lievästi kehitysvammaisille vapaaehtoisille. Päähuomion kohteena mallissa toimi informaation kulutapa, koulutus, tuen laatu ja räätälöidyn vapaaehtoistoiminnan tarve.</p>	
Asiasanat Vapaaehtoistyö, kehitysvammainen, maahanmuuttaja, tukeminen	

HUMAK UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

The Degree Programme in Civic Activities and Youth Work

ABSTRACT

Author Kuu-Katjaana Salonen	Number of Pages 59
Title Low threshold volunteerism Case: The Supported Volunteerism Project of the Assistance Center of South-Western Finland – An Inclusive Model for Intellectually and Developmentally Disabled	
Supervisor Jari Klemola	
Subscriber The Assistance Center of South-Western Finland / Pirjo Rissanen	
Abstract <p>This thesis is a cross-section of Finnish volunteerism from the perspective of people with enhanced support needs for participation and of those working with them. The thesis examines volunteerism of the long-term unemployed, the disabled and immigrants as well as the personal benefits gained by them from inclusion in volunteerism. The goal of this thesis is to gather information for prospective inclusion-based development of work methods for The Assistance Center of South-Western Finland.</p> <p>The Assistance Center of South-Western Finland provides volunteer assistants to people with physical, intellectual or developmental disabilities, visual impairment or memory problems. The Assistance Center has 780 registered volunteers, who, in 2016, responded to 12 581 assignments. Volunteer work requires self-sufficiency and an ability to work independently in ensuring effectiveness and accessibility of service. The Supported Volunteerism Project of the Assistance Center of South-Western Finland (2017 thru 2019) aims to establish low threshold volunteer services within the current service structure. The focus of the service is on the volunteer, who benefits from the enhanced support provided.</p> <p>Based on both the theoretical framework and research data, exclusion is apparent in volunteerism. Volunteerism inclusion and accessibility can be impeded by many structural challenges. This thesis finds that society often treats immigrants, people with intellectual disabilities, people with long-term illness and people at risk of marginalization merely as objects rather than subjects. People with enhanced support needs benefit considerably from inclusion and participation in volunteerism. Conclusions made so far in The Assistance Center's project, also support this finding.</p> <p>This thesis focuses on people with long-term illness and intellectual disabilities. Qualitative data was generated by expert interview and, with the intellectually disabled groups, through functional activities. The process led to the development of a Model for the Supported Volunteerism of Developmentally Disabled People. The main emphasis of the model is on information coordination, training, forms of support and the need for custom forms of volunteerism.</p>	
Keywords Volunteering, disabled, immigrant, support	

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	5
1.1 Tutkimuskysymykset kansalaistoiminnan valossa	7
1.2 Käsitteet ja teorit	10
2 AVUSTAJAKESKUKSEN ”TUETTU VAPAAEHTOITOIMINTA” - PROJEKTI	14
3 ERITYISRYHMÄT VAPAAEHTOISTYÖN TOTEUTTAJINA	17
3.1 Kansalaistoiminta ja aktiivinen kansalaisuus kaikkien oikeutena	19
3.1.1 Vapaaehtoistyön eksklusiivisuus	20
3.1.2 Osallistumisen haasteet	22
3.2 Vammaiset	25
3.3 Maahanmuuttajat	27
3.4 Pitkäaikaistyöttömät sekä syrjäytymisuhan alla olevat	30
4 HAASTATTELUSTA TOIMINNALLISEEN TUOKIOON	32
4.1 Haastattelu	33
4.2 Toiminnallinen tuokio	36
5 TULOKSET JA NIIDEN ANALYSOINTI	44
5.1 Tarve ja osallisuuden hyöty	45
5.2 Osallistumisen ongelma?	48
5.3 Mentorointi, tuki ja koulutus	50
6 LOPPUPÄÄTELMÄT	53
6.1 Keskeiset tutkimustulokset - malli	54
6.2 Tutkimuksen luotettavuus	56
6.3 Tutkimuksen hyöty ja jatko	57
LÄHTEET	60

1 JOHDANTO

Vapaaehtoistoiminnalla on Suomessa pitkät sekä kantavat juuret. Myös selvi-tyksiä sekä tilastointeja vapaaehtoistoiminnasta on noussut esille enenevässä määrin. Kaikesta huolimatta aihe on edelleen Suomessa suhteellisen vähän tutkittu, kun otetaan huomioon sen laajuus yhteiskunnallisessa kontekstissa. Vapaaehtoistointa on kansalaistoiminnan toteuttamisen suurin kenttä, ja kenttä oikeudelle osallistua. Tämä oikeus ei toteudu täydellisesti, jos emme luo sen toteutumiseksi mahdollisuuksia siten, että kaikki voivat esteettömästi ottaa siihen osaa. Edelleen vapaaehtoistyössä korostetaan muiden auttamisen eetosta, vaikka aikakautemme kielii toisenlaisesta tarpeesta. Kentällä toimii vahva normatiivisen etiikan korostaminen ja kokonaisuus mielletään hyvinkin altruistiseksi. Mutta voiko tämä "asiakas ensin" - ajattelu olla osaltaan hidastamassa vapaaehtoistyön kehitystä, kuten myös olla esteenä erityisryhmien osallistumisessa vapaaehtoistointaan? Vapaaehtoistyössä on läsnä tuloksellisuusajattelu. Vapaaehtoistyön vastaanottaja sanelee ehdot sekä odottaa tarpeidensa mukaista suoritusta.

Tämän kehittämistyön yhtenä painopisteenä on vapaaehtoistyön toteuttajan egoistinen tarve olla mukana vapaaehtoistyössä osana kansalaistoimintaa. Viime vuosina vapaaehtoisen äänen kuuleminen ja sen kautta toiminnan kehittäminen on nostanut päätään kansalaistoiminnassa. Muutos ajattelussa on alkanut kentältä ja on toivottavasti siirtymässä projektien sekä toimintamallien kautta myös yleisesti hyväksyttäväksi vapaaehtoistoiminnan lähestymistavaksi. Tulevaisuudessa vapaaehtoinen voi ylopeästi tulla mukaan kansalaistoimintaan, intressinään omia toiveita ja saavutettavissa olevia päämääriä. Vapaaehtoistyön kehittämistehtävissä olevien henkilöiden työ vaatii tulevaisuudessa enemmän uuden asiakkaan eli vapaaehtoistyötä toteuttavan toiveiden mukaista toiminnan kehittämistä.

Toimin kolmannella sektorilla vapaaehtoistyön koordinoitutehtävissä ja usein työssäni tulee esiin kysymys: "miten saisimme kaikki halukkaat mukaan vapaaehtoistointaan?". Esteet voivat olla hyvin monitahoisia, mutta useinkaan ne eivät ole ylitsempääsemättömiä. Tarvitsemme vain aikaa kehittämistyöhön sekä

innovatiivisiin kokeiluihin ja toteuttamistapojen sujuvaa integrointia olemassa olevaan toimintaan. Työni tarkastelee mahdollisuuksia matalan kynnyksen vapaaehtoistoiminnalle, jonka kautta myös erityisryhmiin luokitellut henkilöt kykenisivät saavuttamaan vapaaehtoistyötä tekevän statuksen.

Työssäni lähestyn aihetta tutkimuksellisin metodein käyttäen pohjana kvalitatiivisia menetelmiä. Sosiaalisia ilmiöitä tutkittaessa laadullisilla menetelmillä on oma etunsa. On paljon hiljaista tietoa, jonka tiimoilta ei aina ole esittää valmista kysymystä. Tämän tiedon saattaminen tarkastelun alle on silti yhteiskunnallisesikin tärkeää. Menetelmillä pyrin muodostamaan teorioita, joiden avulla erityisryhmille suunniteltua vapaaehtoistoimintaa voidaan tulevaisuudessa kehittää. Kehittelyn erityiskohteena tulee olemaan Lounais-Suomen Avustajakeskuksen ”tuettu vapaaehtoistoiminta” – projekti 2017–2019. Toimintaan haetaan työn kautta mallinnusta madalletun kynnyksen kehittämiseen.

Tutkimuksen kehitys etenee hyödyntäen ns. porrasmallia. Teoreettisessa osuudessa lähestytään aihetta olemassa olevien tutkimusten sekä kirjallisuuden kautta. Tarkastelussa ovat myös erityisryhmät kansalaistoiminnassa sekä osallistumisen haasteet. Tämän jälkeen tulee menetelmäosuus, jossa avautuvat tutkimuksessa käytetyt menetelmät, sekä kohderyhmä. Tähän osuuteen on sidottu asiantuntijahaastatteluja samoin kuin toiminnallisia menetelmiä. Menetelmillä tallennetaan hiljaista tietoa erityisryhmien kanssa työskenteleviltä sekä kohderyhmään kuuluvien omia näkemyksiä. Ajan rajallisuuden takia päädyin valitsemaan metodien kohteeksi ainoastaan yhden tutkittavan erityisryhmän. Ryhmäksi valikoituivat vammaiset sekä pitkäaikaissairaat, joiden tekemää vapaaehtoistyötä on tutkittu hyvin vähän.

Tulokset sekä analysointi tapahtuvat lopussa ja ne toimivat samalla korkeimpana portaana, jossa tutkimus sekä menetelmien tulokset nivoutuvat yhteen. Näihin tuloksiin nojaten Lounais-Suomen Avustajakeskus käynnistää keväällä 2017 projektin käytännön osuuden.

1.1 Tutkimuskysymykset kansalaistoiminnan valossa

Vapaaehtoistoiminta on maailmanlaajuisesti tiedostettu suureksi energian lähteeksi, josta löytyy erityisosaamista sekä aluekohtaista profiloitua tietoa. Vapaaehtoistoiminnan kautta kansalaistoiminta on ottanut osaa maailmanlaajuisiin kysymyksiin ja ollut yhteiskunnassa toiminnallinen ydin. Sosiaalisen koheesion tarve on näkyvillä laajemmin, kuin koskaan ennen. Tämän vuoksi voisi sanoa, että vapaaehtoistoinnalla menee nykyisin paremmin kuin hyvin. (Rochester & Paine & Howlet 2012,1.) Sama suunta näkyy myös Anne Birgit Pessin sekä Tomi Oravasaaren tutkimuksesta, jonka osana toteutettiin kysely vapaaehtoistyön organisaatioille Suomessa. Vapaaehtoistoiminnan tulevaisuus nähtiin kasvavana toteuttajan tarpeen, kuin tilauksenkin näkökulmasta. (Pessi & Oravasaari 2010, 121–123.)

Me olemme siirtymässä postmaterialismin aikaan, jossa elämänlaadulliset kysymykset nousevat tärkeäksi materiaalin sijaan (Harju 2010, 214). Tämä luo myös kehittämistyön tarvetta järjestökentällä. Meidän tulee - muutenkin kuin vain suunnitelmissa - opetella kehittämään toimintaa tarvelähtöisesti alhaalta ylöspäin toteuttajiensa näköiseksi (mt. 174). Uudet sukupolvet ovat itsetiedostavampia kuin menneet ja tämä luo tulevaisuudessa haasteita vapaaehtoistoiminnan järjestämiselle (Hustinx & Handy & Cnaan 2011, 79). Meidän 3. sektorilla työskentelevien tulee ottaa huomioon uusi kehityksen suunta ja kohdella vapaaehtoisia asiakkaina, ei vapaaehtoistyön toteuttajina. Muutos kokonaisuutena tarkoittaa samalla tiedostavampaa sekä vahvempaa yhteiskunnallista osaamista palvelua toteuttavissa organisaatioissa.

Elämme aikakautta, jossa vapaaehtoistoiminta on kansalaisyhteiskunnan aallonharjalla. Kansalaiset ovat halukkaita ottamaan osaa ja hakevat yhteenkuuluvuuden tunnetta. Näkemykseni mukaan harjalla pysyminen vaatii 2020 – luvulla muuntautumiskykyä sekä matalampaa kynnystä jokaisen osallistua. Ensin meillä on halu vaikuttaa ja kenttä jossa sitä toteutetaan. Tämän jälkeen tulee automaattisesti kysymys: ”kenelle tuo oikeus kuuluu”?

Omaehtoista osallisuutta sekä kansalaistoiminnan näyttäytymistä erityisryhmissä kuten pitkäaikaistyöttömien, vammaisten sekä mielenterveyskuntoutujien kohdalla, on tutkittu hyvin vähän (Särkelä 2009, 62; Särkelä & Viander & Häkkinen & Blomqvist 2009, 20–21). Erityisryhmiä kohdatessa osallisuus on aspekti, joka nousee esille keskusteluissa, kun puhutaan itsemääräämisoikeudesta. Itsemääräämisoikeus ei toteudu täydellisesti, jos yhteiskunnassa rakenteet sekä toimintojen suunnittelu perustuvat osallisuuden mahdollistamiseen ainoastaan keskivertokansalaisen näkökulmasta ja erityisryhmien tarpeita ei oteta suunnittelussa huomioon. Syrjintä ei ole suunnitelmallista, mutta mahdollisuuksia osallisuuteen ei aina tueta tarpeeksi.

Lähden tutkimuksessani siitä, että matalankynnyksen lähestymistapoja tulisi lisätä kansalaistoimintaan, jotta ihmiset tunsivat voimakkaammin kuuluvansa johonkin. Olen myös työssäni vapaaehtoisten parissa päässyt todistamaan sitä, kuinka tämä yhteenkuuluvuuden tunne sekä kiinnittyminen yhteiskuntaan nostavat itsetuntoa ja tuovat rohkeutta ottaa osaa laajemmin omista asioista päättämiseen. Vapaaehtoistoimintaan osallistumisen kautta löytyy monesti mielekkään tekemisen lisäksi tie osallisuuden tunteen kokemiseen.

Suomen vammaispoliittinen ohjelma 2010–2015 (Sosiaali- ja terveysministeriö 2010) ei suoraan luonut toteuttamispaineita 3. sektorille yleisen osallisuuden kehittämisessä, mutta näen sen olevan osa ohjelman tavoitteita. Samaa osallistavaa otetta peräänkuulutetaan maahanmuuttajien kotouttamistoiminnassa. Kansalaistoimintaan osallistumisen on koettu olevan vahvasti yksi väylä kotouttamisessa ja osa tapahtumaketjua, jossa vallitsevaan yhteiskuntaan integroidaan (Alitolppa-Niitamo & Säävälä 2013, 7). Kansalaisyhteiskunta on tarkoitettu kaikille.

Erityisryhmien osallisuutta lähestytään usein aktivoivasta näkökulmasta sen sijaan että keskityttäisiin mahdollisuuksien luomiseen omaehtoiseen osallistamiseen esim. matalan kynnyksen toiminnan kautta (Särkelä ym. 2009, 23). Ajatuksena usein on, että henkilö saadaan aktiiviseksi sekä osallistuvaksi aktivoivan toiminnon kuten kuntouttavan työtoiminnan, kehitysvammaisten pajatoiminnan tai välityömarkkinoihin velvoittamisen kautta, etuuksien menetyksen uhalla.

Laki kuntouttavasta työtoiminnasta astui voimaan 2001 ja se on osa aktivointipolitiikkaa, jolla pyritään lisäämään työttömien aktivoitumista työmarkkinoilla (Sandelin 2014, 4). Tutkimusten mukaan kuntouttavalla työtoiminnalla saavutettu etu voi näkyä sosiaalisuuden kasvuna, elämän rytmittymisenä sekä mielekkään tekemisen löytymisenä työtoiminnan aikana (Luhtasela 2009, 51–52). Kauaskantoisia seurauksia työtoiminnasta on tutkittu Suomessa hyvin vähän. Tutkimukset kartoittavat hyötyjä, ja kyselyajankohta on ollut kokeilun aikana tai heti sen jälkeen, jolloin ei voida tutkia pysyväisvaikutuksia ihmisen elämässä. Työkokeiluissa keskeytysprosentti on usein hyvinkin korkea ja ainoastaan pieni osa sijoittuu työvoimapolitiittisesta näkökulmasta avoimille työmarkkinoille kokeilun jälkeen (Karjalainen & Karjalainen 2010, 47–53, 69–71). Syitä voi olla monia, mutta tutkimuksissa todetaan usein asiakkaan äänen kuulumisen heikkous, eikä asiakas näin ollen koe tavoitteita itselleen sopiviksi (Sandelin 2014, 19-20).

Oman näkemykseni mukaan työkokeiluilla sekä kuntouttavalla tukitoiminnalla saavutetaan lyhytkestoinen elämänhallinnan kehitys toivottuun suuntaan. Lähtökohtana on velvoittava toiminta (Laki kuntouttavasta työtoiminnasta 2001, 10§; Kuntouttavan työtoiminnan käsikirja 2001, 58–61; Laki kuntouttavasta työtoiminnasta 2010) joka ei riitä motivoimaan ihmistä pidempään; tässäkin asiassa motivaation tulee löytyä sisältä. Kansalaistoiminta voidaan katsoa aktivoivaksi toiminnaksi ja sen omaehtoisuus voi mahdollisesti luoda pidempikestoisia onnistumisen kokemuksia.

Opinnäytetyöni tuloksena syntyneitä tuetun vapaaehtoistyön mallia lievästi kehitysvammaisille sekä sovellettavissa oleville ryhmille on tarkoitus käyttää Lounais-Suomen Avustajakeskuksen matalankynnyksen vapaaehtoistoiminnassa. Näin ollen tutkijakysymykset on muotoiltu hyvin käytännönläheisiksi, kuten myös tuloksien hakutavat.

Lähden kartoittamaan haastattelujen, toiminnallisen tuokion sekä tutkimuksen kautta erityisryhmien tarvetta osallistua vapaaehtoistyöhön. Tarpeen kartoittamisen kautta toivon kykeneväni suunnittelemaan projektia asiakaslähtöisesti alhaalta ylöspäin – metodilla. Osallistumisen ongelmia kartoittamalla pyrin löytämään käytännönläheisiä Avustajakeskuksen vapaaehtoistoimintaan sisällytetävissä olevia tuki-, mentorointi- sekä koulutusmalleja. Tarkoituksena on myös

kartoittaa ryhmien integroitumisen mahdollisuuksia olemassa olevaan vapaaehtoistoimintaan.

1.2 Käsitteet ja teoriat

Kehittämistyön keskeiset käsitteet ovat vapaaehtoistoiminta, vapaaehtoistyö, aktiivinen kansalaisuus, erityisryhmät, vammaisuus, maahanmuuttaja, syrjäytymisuhka, osallisuus sekä huono-osaisuus. Kaikki ovat käsitteinä monimuotoisia ja niiden määritelmään vaikuttavat hyvinkin laaja-alaiset näkökulmat. Kehittämistyössäni käsitteet ymmärretään seuraavasti:

Vapaaehtoistoiminta sekä **vapaaehtoistyö** toimivat työssäni neutraaleina synonyymeina. Samaa periaatetta toteutan myös, kun puhun vapaaehtoisesta sekä vapaaehtoistyöntekijästä. Niillä tarkoitetaan kansalaisen osallistumista toimintaan yhteiseksi hyväksi, omasta tahdosta sekä ilman rahallisia vastikkeita (Harju 2003, 118). Vapaaehtoistyö sanana saa jonkin verran kritiikkiä loppuliitteensä ”työ” vuoksi ja osa toimijoista haluaisi erottaa sen selvärajaisesti palkkatyöstä käyttäen vapaaehtoistoiminta nimikettä. Katson kuitenkin, että vapaaehtoistoiminta voi olla monelle työtä vastaavaa, kaikki työhän ei ole palkallista. Työn kriteerit täyttyvät, kun henkilö sitoutuu lupaamaansa, panostaa siihen aikaa sekä etenee ennalta sovittua päämäärää kohden. Vapaaehtoistoiminta on hyvin monitasoinen ilmiö, jolla ei aina ole selkeää suoraviivaista määritelmää (Hustinx & Hardy & Cnaan 2011, 73). Vapaaehtoistoiminta mielletään 3. sektorin tuotteistamaksi toiminnaksi (Pessi 2011, 178), mutta kokonaisuudessaan vapaaehtoistyön kriteerit täyttävää toimintaa löytyy laajalti myös ei-järjestäytyneeltä 4.sektorilta.

Kehittämistyössäni käsittelen vapaaehtoistoimintaa osana aktiivista kansalaisuutta. Kansalaistoimintaan liittyy vahvasti yhteisöllinen ulottuvuus ja useinkin sen järjestämisen tai toiminnan suunnittelun takana on 3. sektorin kansalaisjärjestö. Kansalaistoiminta on kansalaisen aktiivista, itsestä ulospäin suuntautuvaa toimintaa; puhalletaan yhteen hiileen – tehdään yhdessä, yhteiseksi hyväksi (Harju 2003, 10–11).

Aktiivisen kansalaisuuden ymmärtää parhaiten, jos aktiivisen vastakohtaksi asettaa sanan passiivinen. Menemättä sen enempää määritelmään ”kansalainen”, voi toiminta yhteiskunnassa yksilötasolla olla passiivista tai aktiivista. Siinä missä passiivinen kansalaisuus edustaa statuksellista kansalaisuutta, jossa ihmiset ovat objekteja, eivät niinkään osallistuvia, passiivisuuskin on oikeutettua. Vapaassa yhteiskunnassa kansalaisella on valinnanvapaus olla aktiivinen tai passiivinen, sekä määritellä itse niiden tasot elämässään. Aktiivinen kansalaisuus voi ilmetä monin eri tavoin: tärkeintä ei ole sen laatu – tärkeintä on, että kansalaiset osallistuvat, toimivat sekä vaikuttavat (Harju 2005, 67-72).

Aktiivisella kansalaistoiminnalla on tarkoitus edistää kansalaisten hyvinvointia tai toimia suoraan yhteisen asian puolesta. Siinä otetaan vastuuta yhteiskunnallisten asioiden kehittymisestä sekä osallistutaan niiden hoitamiseen. (Laitinen & Nurmi, 2003.)

Lounais-Suomen Avustajakeskuksen ”Tuettu vapaaehtoistoiminta” – projektin lähtökohta on mahdollistaa aktiivinen kansalaisuus. Erityisryhmiin kuuluvat ihmiset mielletään usein avun kohteiksi sekä kansalaisina objekteiksi. Se ei kuitenkaan vähennä heidän subjektiivista oikeuttaan ottaa osaa kansalaistoimintaan, objektina olemisen sijaan.

Erityisryhmät – sanan taakse voi kätkeytyä hyvinkin yksilöllisiä piirteitä, jotka poikkeavat suoraviivaisesta käsitteestä normaali. Tässä opinnäytetyössä käsitellyt erityisryhmät eivät ole yhtenäinen ryhmä, ne itsessään jo sisältävät monenlaisia osaryhmiä, rajauksia, yksilöitä, sekä yksilöllisiä elämäntilanteita. Olen kuitenkin ottanut sanan käyttöön työssäni, koska se on laaja-alainen ja kuvaa ihmisiä ilman tarvittavaa määritelmää vammasta tai toiminnan rajoitteesta.

Voisimme puhua myös marginalisaatiosta, koska erityisryhmiin kuuluminen luo valtaviiran ulkopuolella elämisen kokemusta (Särkelä 2009, 20). Mutta koska tässä yhteydessä ei ole tarkoitus tutkia yksilöä valtaviirasta syrjäyttäviä prosesseja omana kokonaisuutenaan, tyydyn pragmaattiseen tasoon.

Opinnäytetyössäni käsitellään kolmea erityisryhmää. Nämä ryhmät ovat *vammaiset sekä pitkäaikaissairaat, maahanmuuttajat* sekä *syrjäytymisuhan alla olevat pitkäaikaistyöttömät*. Nämä määritellään vapaaehtoistoimintamme kautta erityisryhmiksi silloin, kun olemassa olevan vapaaehtoisille suunnattu palvelu (rekrytointi, mentorointi, tuki) vaatii erillisjärjestelyjä heidän kohdallaan.

Vammaisuuden käsitteellistäminen on hyvinkin kulttuuri ja aikakausikeskeinen (Konttinen 2007, 66). Suomen vammaispalvelulain mukaan käsite kattaa henkilöt, joilla on pitkäaikaiseksi luokiteltuja vamman tai sairauden johdosta aiheutuvia vaikeuksia suoriutua jokapäiväisestä elämästä (Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista 3.4.1987/380, 2§). Suomen laissa vammaisuutta lähestytään palvelujen järjestämisen näkökulmasta.

Lääketieteessä vammaisuuden määritelmä perustuu diagnostiikkaan ja siinä verrataan yksilön psykologisia, fysiologisia tai anatomisia piirteitä yleisesti määriteltyyn ja normiksi luokiteltuun ns. terveeseen verrokkiin (Määttä 1981, 17). Avustajakeskuksen projektin näkökulmasta vammainen on henkilö, jolla on fyysisiä tai sosiaalisia hidasteita ottaa osaa järjestämäämme vapaaehtoistyöhön.

Maahanmuuttajan käsite on opinnäytetyössäni yksinkertaistettu tarkoittamaan etnisen vähemmistön edustajia, jotka ovat syntymänsä jälkeen muuttaneet Suomeen. Käsite vastaa yleiskäsitettä, jota käytetään myös työ- ja elinkeinoministeriön ”kotouttaminen.fi” – palvelussa eli se ei suoraan kerro kansalaisuutta tai maahanmuuttotapaa (Työ- ja elinkeinoministeriö, keskeiset käsitteet). Yleisesti ottaen käsitettä maahanmuuttaja käytetään pohjoismaisessa kirjallisuudessa pakolaisista, ei maahanmuuttajista laajemmassa merkityksessä (Anis 2008, 37).

Avustajakeskuksen projektin kautta maahanmuuttajat kuuluvat erityisryhmään silloin, kun esim. kielellisen valmiuden puuttumisen vuoksi heihin ei voida noudattaa vapaaehtoistyön peruspalvelua, vaan toimintaa tulee räätälöidä heidän tarpeitaan vastaavaksi.

Lähestyn opinnäytetyössäni **syrjäytymisuhkaa** arkisella tasolla.

Syrjäytymisellä tarkoitetaan arkikielessä jostakin tai jonkin ulkopuolelle taikka reunalle jäämistä (Välimaa 2011, 67–69). Tämän vuoksi käsite on hyvin lähellä työssäni esiintyviä eksklusion sekä inklusion käsitteitä. Yhteiskunnallisessa kontekstissa yhteiskunnan tai siihen nivoutuneiden instituutioiden ulkopuolelle jääminen heikentää yksilön ja yhteiskunnan sidettä (Sandberg 2015, 1.)

Voidaan puhua myös prosessista, jossa henkilön yhteiskuntaan liittävät sidokset löystyvät (Heikkilä & Karjalainen 2000, 167–171). Usein syrjäytyminen nähdään ulkopuolelta, eikä näin ollen ole ihmisen henkilökohtainen mielipide, subjektiivinen näkemys asiasta. Sen viiteraamit ovat taloudellisissa kannattimissa ja tä-

män vuoksi työttömyyden, huono-osaisuuden sekä köyhyyden poistaminen on avainasemassa strategisessa syrjäytymistä ehkäisevässä työssä (Lähde 2012, 4-8). Itse koen, että meidän tulisi puhua enemmän marginalisaatiosta, koska se ei korosta ihmisen huonommuutta, vaan kertoo henkilön valtavirrasta ulkopuolelle sijoittumisesta. Tällöin puhumme myös henkilöiden valinnoista, jotka voivat olla hyvinkin omaehtoisia. Opinnäytetyöni jokainen erityisryhmä on yhteiskunnassamme syrjäytymisuhan alla.

Osallisuus on tunne joka syntyy, kun henkilö pääsee osaksi yhteisöä tai verkostoa ja sen kautta vuorovaikutteisen toiminnan piiriin (Raivio & Karjalainen 2013, 13–14). Yhteisö voi sijaita koulussa, työelämässä, harrastuksessa tai se voi olla järjestötoiminnan kautta syntynyt. Yhteiskunnassa osallisena olo takaa ihmiselle mahdollisuuden päättää asioistaan. (Terveysten- ja hyvinvoinninlaitos, osallisuus.)

Osallisuuden mahdollistaminen on osa syrjäytymisen ehkäisyä (Raivio ym. 2013, 13–14). Opetusministeriön strategia 2020 (Opetusministeriö 2009, 2-5) pureutuu myös aktiivisen kansalaistoiminnan käsitteeseen ja pyrkii omalta osalta vahvistamaan institutionaalisia osallistumisen mahdollisuuksia koko väestössä.

Huono-osaisuus on käsite joka nousee tutkimuksessani useasti esille erityisryhmistä puhuttaessa. Yritin työssäni välttää käsitteen huono-osaisuus käyttöä, koska sillä on hyvin leimallinen status. Käsitteellisesti työssäni huono-osaisuus ei ole synonyymi vammaisuuden tai muunkaan erityisryhmään luokittelemani ryhmän kanssa. Huono-osaisuus on yhteiskunnallisena ilmiönä hyvin laaja-alainen liittyen paljolti elinoloihin, elämäntapoihin sekä elämänlaadulliseen puutteellisuuteen (Vähätalo 1994, 11). Huono-osaisten ryhmien erittelemisen sijaan, voimme lähestyä aihetta huono-osaisuuden ulottuvuuksien kautta. Osallistumisesta, työmarkkinoilta tai asuntomarkkinoilta syrjäytyminen tai taloudellinen sekä terveydellinen huono-osaisuus ovat kriteereitä, joilla voidaan määritellä huono-osaisuudenkäsitteitä (Särkelä 2009, 22).

2 AVUSTAJAKESKUKSEN ”TUETTU VAPAAEHTOITOIMINTA” - PROJEKTI

Lounais-Suomen Avustajakeskus välittää Varsinais-Suomessa ja Satakunnassa vapaaehtoistyöntekijöitä, henkilökohtaisia-avustajia sekä tukihenkilöitä niin vapaa-aikaan, kuin asiointeihin sekä päivittäisen toiminnallisuuden mahdollistamiseen. Avustajakeskuksen kautta toteutetaan myös vammaistyön ohjausta sekä neuvontaa. Avustajille järjestetään koulutuksia, ohjausta sekä tukea. (Avustajakeskus, 2016.) Keskuksen juuret ovat vahvasti vapaaehtoistyön järjestämisessä, mutta yhtä vahvaksi rinnalle on noussut palkallinen vammaispuolen henkilökohtaisten avustajien välitys. Siinä Avustajakeskus toimii työtä hakevan sekä työntekijää etsivän yhteistyöhenkilönä niin neuvonnassa, ohjauksessa, kuin välityksessä.

Lounais-Suomen Avustajakeskuksen toimintaa hallinnoi Lounais-Suomen Lihastautiyhdistys, jonka kehittytyön tuloksena syntyi Turun seudun Avustajakeskus vuonna 1994 (Avustajakeskuksen toiminnan raportti 2015, 4-5). Sittemmin kumpikin on muuttanut nimensä muotoon ”Lounais-Suomen”, toimien alussa etuliitteellä ”Turun seutu”. Tämä muutos kuvaa mielestäni parhaiten aluetta jolla keskus kokonaisuudessaan toimii. Kokonaisvaltaisena palveluntuottajana Lounais-Suomen Avustajakeskus toimii asiantuntijaorganisaationa ja sillä on laaja yhteistyöverkosto, johon kuuluvat Lounais-Suomen Lihastautiyhdistyksen toimialueella olevat kunnat sekä suuri järjestöverkosto.

Opinnäytetyön kirjoittajana minulla on ollut ilo toimia Avustajakeskuksen vapaaehtoistyön alueohjaajana vuodesta 2009. Kehityksemme on vammaispalvelun saralla ollut huimaa ja se näkyy mm. työntekijämäärässä. Tullessani taloon meitä oli Avustajakeskuksessa seitsemän työntekijää, kun nyt vahvuutemme on noussut kahteenkymmeneen. Vapaaehtoisia avustajia on mukana toiminnassa toimialueella päälle 700 ja heidän vuosittain tekemänsä vapaaehtoistyön keikat nousevat määrältään yli 12 000:een (Avustajakeskuksen toiminnan raportti 2016,18).

Avustajakeskuksen yli 20 -vuotiseen taipaleeseen liittyy paljon kehittämistyötä. Sen historian alusta asti projektien kautta kokeiluun tulleet mallit on sisälletty

perustoimintaan. Aikojen saatossa vapaaehtoistyössä on ollut projektien kautta mukana vahvasti innovatiivinen ajattelu ja sen ovat mahdollistaneet osaava henkilökunta sekä rahallinen tuki Raha-automaattiyhdistykseltä (nykyinen STEA).

Raha-automaattiyhdistys ry myönsi Lounais-Suomen Avustajakeskukselle projektirahoituksen vuosille 2017–2019. Kohteena on vapaaehtoistyön kehittäminen ”Tuettu vapaaehtoistoiminta” -toimintamallilla. Tarkoituksena on kehittää matalan kynnyksen vapaaehtoistyöhön tähtäävää toimintaa. Tällä kehittelyllä Lounais-Suomen Avustajakeskus ottaa osaa kansalaistoiminnan kehittämiseen. Ajatuksena on, että kansalaistoiminnan tulisi kyetä tavoittamaan piiriinsä kaikki halukkaat, ja tälle tavoitteelle tulee luoda edellytykset.

Lounais-Suomen lihastautiyhdistys/ Avustajakeskus toimii projektin hakijana sekä toiminnan toteuttajana. Hakemuksessa mainitut kaksi yhteistyökumppania ovat allekirjoittaneet aiesopimuksen Lounais-Suomen Avustajakeskuksen kanssa. Yhteistyökumppaneina projektin alkumetreistä tulee toimimaan Turussa maahanmuuttajanaisten yhdistys Daisy-Ladies ry, sekä kuntayhtymä Akselin alueella Mynämäellä toimiva kunnan ylläpitämä Koivikkokujan toimintakeskus, joiden asiakkaina ovat kehitysvammaiset sekä mielenterveyskuntoutujat.

Yhteistyökumppanit tuovat projektille asiantuntemuksensa omalta alaltaan sekä toimivat projektista kiinnostuneiden asiakkaiden edustajina. Tärkeäksi tehtäväksi muodostuu projektin edetessä myös asiakkaiden suuntaan tiedotus sekä kontaktiväylien tunnistaminen. Erityisryhmiin kuuluvien vapaaehtoisten koulutus toteutetaan yhteistyössä sopijaosapuolien kanssa. Projektin organisointi, hallinta sekä seuranta kuuluvat Lounais-Suomen Avustajakeskuksen tehtäviin.

Projektin kautta Avustajakeskuksen tuetun toiminnan piiriin otetaan hyvin monimuotoisia ryhmiä. Vaikka työni painopiste on vammaisissa sekä pitkäaikais-sairaissa, kokonaisprojektin kautta matalan kynnyksen mallia on tarkoitus käyttää myös muille tuetusta toiminnasta hyötyville erityisryhmille, kuten syrjäytymisuhan alla olevat sekä maahanmuuttajat. Tuettuun toimintaan mukaantulo ei automaattisesti tarkoita, että erityisjärjestelyjä vaativiin toimenpiteisiin tulisi olemaan pitkäaikaista tarvetta. Projektin kautta näitä mahdollisuuksia kartoitetaan ja tuloksena saavutetaan laadullinen malli, jota voidaan käyttää koko Lounais-

Suomen Avustajakeskuksen alueen toimipisteissä vapaaehtoistyötä suunniteltaessa.

Projektin kautta Avustajakeskus suunnittelee uuden tyyppisiä koulutusmahdollisuuksia, mentorointia sekä toiminnan tehostettua tukea erityisryhmien vapaaehtoisille. Vapaaehtoistyön kohteena ovat asiakastilanteet luodaan sopimusten kautta projektin edetessä. Näin ollen Avustajakeskus pystyy luomaan järjestelmän, jossa asiakkaan kohtaamiseen liittyy mahdollisimman pieni epäonnistumisriski ja erityistuen piirissä olevat vapaaehtoiset sekä heidän asiakkaansa saavat mahdollisimman positiivisia kokemuksia vapaaehtoistyöstä.

Mahdollisuuksien mukaan monien kohdalla pyritään tuetun toiminnan jatkona samaan toiminnalliseen tasoon kuin olemassa olevilla vapaaehtoisilla. Näin ollen vapaaehtoiset integroituvat olemassa olevaan palveluun luontaisena jatkumona, kun erityisen tuen tarve vähenee ja asiakastilanteet laajenevat kattamaan koko Lounais-Suomen Avustajakeskuksen asiakkaat.

LOUNAIS-SUOMEN AVUSTAJAKESKUKSEN ARVOT

- Olemme väylä osallisuuteen
- Palvelemme ammatillisesti ja tekemisen iloa kunnioittaen
- Toimimme tuloksellisesti jatkuvuuteen ja ihmislähtöisyyteen perustaen
- Osaamme ja onnistumme yhdessä

Lounais-Suomen avustajakeskuksen toiminnan raportti 2016

3 ERITYISRYHMÄT VAPAAEHTOISTYÖN TOTEUTTAJINA

Kun vapaaehtoistyön käsitettä purkaa saa havaita, että kaikessa kirjallisuudessa lähdetään sanoista "ulospäin", "antaminen" sekä "hyväntekeväisyys". Mutta ymmärtääksemme vapaaehtoisen motivaatiota tulla mukaan toimintaan meidän tulee lähestyä aihetta hänen näkökulmastaan. Meillä jokaisella on arvot, jotka vaikuttavat päätöksiimme, meillä on sosiaalisen kontaktoinnin tarve, tarve oppia, sekä käyttää oppimaamme omaksi eduksemme ja lopuksi tämä kaikki egoistinen hyöty kiteytyy persoonan kasvuun sekä itsetunnon nousuun. (Holmes & Smith 2009, 83–84).

Vapaaehtoistyöstä löytyy kirjoja sekä tutkimuksia kansalaistoiminnan käsitteen analysoinnista aina toiminnan motivaation tutkimiseen. Tutkimusten määrä on noussut eksponentiaalisesti vuosi vuodelta, mikä sinänsä kertoo suuresta kiinnostuksesta kansalaistoimintaan (Hustinx ym. 2010, 73). Lähtökohtana näissä tutkimuksissa ovat vapaaehtoiset joiden mukaantulo toimintaan ei vaadi erillisjärjestelyjä. Kun lähestymme aihetta, vähemmän totunnaisesta näkökulmasta eli keskiössä on henkilö, jonka vapaaehtoistoimintaan mukaantulo vaatii erityistoimenpiteitä, laskee kirjallisuuden sekä tutkimusten määrä muutamisiin. (Andrews, 2005, 202.) Koska erityisryhmät eivät ole homogeeninen ryhmä tarpeineen sekä odotuksineen, kirjallisuutta joka käsittelisi heitä yhtenäisenä ryhmänä vapaaehtoistyössä, ei juurikaan löydy. Erityisryhmien kohtaaminen vapaaehtoistyössä kattaa laaja-alaisen ihmiskirjon, jolla voi olla niin fyysisiä, sosiaalisia kuin psyykkisiä esteitä sekä hidasteita. Oppimisvaikeudet, fyysinen esteellisyys (pyörätuoli, näkö- tai kuulovamma jne.), syrjäytyneisyys, kielitaidottomuus sekä moni muu huomioon otettava seikka sekä näiden yhdistelmät luovat laajan kirjon, jota voi myös kutsua ihmisten monimuotoisuudeksi sekä rikkaudeksi yhteiskunnassamme.

Tutkimukseni kohteena olevissa ryhmissä kansalaistoimintaan, sekä kohdenneustusti vapaaehtoistoimintaan mukaan tulosta saavutettu hyöty, on ollut hyvinkin selkeä. Monen ryhmän kohdalla hyvinvoinnin polarisoituminen on näkyvää. Syrjäytyneisyys on vähentynyt (Roker ym. 1998, 731; Björklund & Sarlio-Siintola 2010, 61–65), elämän hallinta on kehittynyt (Roker ym. 1998, 731; Sorri 2005,

130) ja vapaaehtoistyön kautta tullut kokemus on myös kehittänyt työelämän taitoja suunnattomasti (Roker ym.1998, 731). Mutta kaikkein tärkeintä ei kuitenkaan ole yhteiskuntapoliittinen hyöty, vaan se, että meillä on oikeus osallisuuteen (Kearney 2007, 1-18). Meidän tulisi näin ollen oppia 3.sektorilla johtamaan monimuotoisuutta ja tämän tulisi näkyä rakenteissamme ihan ensiaskelista lähtien. Hyöty tulee esille moninaisin tavoin, ja näkyy mm. yksilöt huomioivana palveluna, kokonaisvaltaisena sosiaalisena rikkautena kaikille mukana oleville vapaaehtoisille sekä yleisellä tasolla avoimena suhtautumisena järjestöä kohtaan (Holmes ym. 2009, 137). Lounais-Suomen Avustajakeskukselle vammaisjärjestönä tätä voisi pitää suotavana jatkumona toiminnalle.

Vuonna 2010 Raha-automaattiyhdistys teetti kyselyn, joka oli suunnattu vapaaehtoistyötä toimittaville organisaatioille. Kyselyn vastaajina toimivat RAY:n avustuksia vastaanottavat vapaaehtoistoimintaa koordinoivat sosiaali- ja terveysjärjestöt. Kokonaistutkimus sekä siitä valmistunut raportti (Pessi ym. 2010) toi mielenkiintoista organisatorista näkökulmaa vapaaehtoistyön järjestämiseen Suomessa. Kyselyssä käsiteltiin myös organisaatioiden näkemystä toivotuista tulevista vapaaehtoisista. Vastauksista ilmeni vahvasti toive miespuolisista vapaaehtoisista (Pessi ym. 2010, 35) ja tämä on myös oma havaintoni kentällä toimiessa: miehistä vapaaehtoisina on kova kysyntä. Kuitenkin kaiken kaikkiaan erityisryhmät kuten maahanmuuttajat (17,7 %) sekä työttömät (22,2 %) olivat vahvasti edustettuna toivottujen mukaantulolistalla (mt. 35–36). Mielenkiintoa herätti se, että toivottujen mukaantulolistalla vammaispuolen kysymys oli aseteltu siten, että toivevaihtoehdoksi annettiin ns. ”asianosaisvapaaehtoinen” eli toisin sanoen vertaisvapaaehtoinen esim. invalidien omaan toimintaan. Valintavaihtoehtoa ”vammaisat” muiden vaihtoehtojen, kuten ”työttömät”, ”maahanmuuttajat”, ”miehet”, ”nuoret” jne., ei ollut ollenkaan. Tämä kertoo hyvin jo aikaisemmin mainitsemaistani asenteesta, jonka mukaan Suomessa vammaisat nähdään lähinnä sosiaalityön kohteina.

Merkittävin motiivi vapaaehtoistoimintaan mukaan tulemiselle sekä siinä pysymiselle on egoistinen - vapaaehtoiselle on tärkeää, että hän saa vapaaehtoistyöstä itselleen jotakin (Yeung 2007, 157).

Vuonna 2001 toteutettu tutkimus, jossa motivaatiota kartoitettiin, nosti ykkössi-jalle uudemmas tutkimuksesta poiketen halun auttaa muita (Yeung 2002, 32). Tämä ilmentää mahdollisesti aiemmin mainitsemani murrosta (Salonen 2017, 5-7). Vapaaehtoiselle on tärkeää laadullinen hyvinvointi elämässä ja näin ollen tulevat sukupolvet enenevässä määrin korostavat omakohtaista motiivia tulla vapaaehtoistyöhön. Puhutaan myös siitä, kuinka ihmisen yksilönä pitää tuntea vapaaehtoistyö omista lähtökohdistaan mielekkäänä sekä omaan elämäntilanteeseensa sopivana (Hokkanen 2003, 60).

3.1 Kansalaistoiminta ja aktiivinen kansalaisuus kaikkien oikeutena

Kansalaistoimintaa koskevassa diskurssissa, voidaan tarkastella kansalaistoinnin ydintä ja millä tavalla kansalaistoiminta näyttäytyy järjestöjen kehittämistyössä. Yleisesti kansalaistoinnista puhuttaessa mainitaan sen olevan itsestään ulospäin suuntautuvaa toimintaa (Harju 2003, 10). Se mielletään kansalaisen oikeudeksi ottaa osaa yhteiskuntaan sen yhtenä vaikuttavana jäsenenä. Kuitenkaan kansalaistoiminta ei itsessään pyri systemaattisesti vahvaan inklusioon. Kansalaistoinnilla on juuret syvällä kansalaisyhteiskunnan kehityksen maaperässä. Ranskalaisen filosofin ja historioitsijan Alexis de Tocquevil-len (1835–1840) laaja tutkimus osoitti jo sen kuinka kansalaisten osallistumisella eli toimimalla yhteiskunnallisesti kumppanina, demokratian taso nousee yhteisössä. (Elstun 2011, 105.) Siinä missä passiivinen kansalaisuus on statuksellista kansalaisuutta oikeuksineen sekä velvollisuuksineen, subjektiivinen kansalaisuus on aktiivista kansalaisuutta. Ihminen ei ainoastaan ole objekti (vt. Suomen kansalainen), vaan aktiivisella toiminnallaan osa yhteiskuntaa harrastuksien sekä kiinnostuneisuuden kautta.

Kansalaistoinnilla on edelleen voimavaroja, joita me emme ole ottaneet täysin käyttöömme. Me kyllä tiedostamme, että sillä pyritään rakentamaan yhteiskunnastamme kansalaistemme näköisiä ja sen kautta avautuu mahdollisuus vaikuttaa.

Yhteiskuntapoliittisesti kuitenkin tuntuu, että sen mahdollisuuksia väheksytään. Työttömiä aktivoidaan pakottein, maahanmuuttajia integroidaan yhteiskuntaan

lähinnä kielenopetuksella ja vammaisia ihmisiä kohdellaan objekteina sekä palvelutarjonnan näkökulmasta kehittämistyön kohteina.

Onko käynyt niin, että me tutkimme ja pyrimme määrittelemään mitä ihminen tarvitsee ja haluaa, kysymättä sitä häneltä itseltään ja antamatta hänelle foorumeita missä vaikuttaa? Me tyrkytämme palveluja, kehitämme konsepteja, mutta niinkin yksinkertaiseen työhön kuin kansalaistoimintaan aktivoimiseen emme käytä voimavaroja.

Toiminnanvalmiusteoria pohjaa valinnanvapauteen. Se on luottamusta siihen, että voimme vapaasti määritellä elämänsisältömme. Tämä vaatii vaihtoehtoja, ei pakotteita. Teorian mukaan vapaus valita on laadullinen hyvinvoinnin osatekijä. (Björklund ym. 2010, 42–43.)

Arto Harju kirjoittaa kätketystä aarteesta (Harju 2006). Se on aarre, jonka me olemme yhteiskunnallisesti piilottaneet ja sen etsijän tulee olla aktiivinen osapuoli löytääkseen perille. Ja jos löytäminen käy liian hankalaksi, tarvitsemme vahvaa moniammatillista yhteistyötä päämäärän saavuttamisessa. Kansalaistoimintaan mukaan tulon sekä vapaaehtoistoiminnan ei tulisi olla yhteiskunnan rakenteisiin kätkettyjä tavoittamattomia aarteita. Institutionaaliset rakenteet voivat tarjota suuria mahdollisuuksia, mutta kaikki eivät valitettavasti kykene niitä hyödyntämään. Me puhumme tällöin toimintavalmiuksien puutteesta, joka itsessään rajoittaa valinnanvapautta (Björklund ym. 2010, 44).

3.1.1 Vapaaehtoistyön eksklusiivisuus

Vapaaehtoistyöstä sekä vapaaehtoistoimintaa tuottavasta tahosta riippuen toiminta voi olla hyvinkin pois sulkevaa (Marjovuori 2014, 22). Vaikka vapaaehtoistoiminnan pääperiaatteita on inklusiivisuus, joidenkin ryhmien automaattinen poissulkeminen sen piiristä kääntää toiminnan eksklusiiviseksi. Tämän vuoksi kansalaistoiminnassa tulisikin hyvin painokkaasti kehittää muotoja, jotka sallivat laajemman osallistumismahdollisuuden. Iso-Britanniassa on tutkittu osallisuutta eri ryhmien näkökulmasta. Tutkimuksissaan Roschester ym. (2010, 191) totesi vammaisten sekä sosiaalisesti heikommassa asemassa olevien tekevän vähemmän vapaaehtoistyötä.

Eksklusiivisuuteen yhteiskunnassa voi olla monia tekijöitä. Suurin syy eksklusiivisuuteen on itse palvelun rakenne, joka ei ota tarpeeksi huomioon ihmisten monimuotoisuutta. Mutta kiistanalaista on myös se, korostaako erityisryhmille suunnattu erillinen toiminta eksklusiivisuutta yhteiskunnasta jo sinänsä eristävänä tekijänä (Haarni 2006, 25). Tällöin me emme suoraan edistä integraatiota, vaan rakennamme palvelun sisälle yksilöidyn toiminnon. Tätä voi toisinaan olla vertaistoiminta silloin, kun sen tarkoitus ei ole samalla rohkaista ihmistä yhteiskunnassa osalliseksi laajemmassakin kontekstissa. Myös kehitysvammaisille suunnattu pajatyötoiminta voidaan kokea eksklusiivisena, koska kokemukset ovat osoittaneet osallistujan ”jämähävän” tukitoiminnan piiriin ilman tarvetta hakeutua työhön, vaikka siihen olisi taitoja sekä mahdollisuuksia (Vesala & Klem & Ahlsten 2015, 45).

Yleisesti ajatellen rakennamme 3.sektorilla palvelun keskiverron mukaan, mikä edesauttaa vapaaehtoistyön stereotyyppien kehittymistä. Luomme kuvaa keski-ikäisestä naisihmisestä auttamassa iäkkäitä tai vammaisia ihmisiä vapaaehtoisena. Hän on markkinointimme keskiössä sekä palvelumme muotoilussa se henkilö, joka päätyy helpoiten vapaaehtoiseksi. (Rochester ym. 2010, 190–197.) Järjestöjen tulisi satsata vapaaehtoistoimijoiden monimuotoisuuteen palvelussaan jo heterogeenisyydestäkin koituvien perustavalaatuisten etujen vuoksi. Myös psykologiset esteet kuten huono itsetunto voivat erityisryhmillä toimia eksklusiivisuuden taustalla. (mt. 193–196.) Tällöin järjestön tulee pyrkiä toiminnallaan poistamaan nämä esteet helpommin lähestyttävällä palvelulla.

Opinnäytetyöhön liittyvää kirjallisuutta sekä julkaisuja lukiessani havaitsin kuinka vähän kansalaistoiminnan eksklusiivisuutta on Suomessa tutkittu. Kansalaistoimintaa suunnitellaan ajatuksella ”kaikille avointa”, mutta inklusiivisuuteen ei pyritä päämäärähakuisesti. Se on olemassa – tule ja ota koppi. Jos et siihen kykene, se menee ohi. Kirjallisuudessa kansalaistoiminta sekä vapaaehtoistyö mielletään niin yhteiskunnallisesti kuin yksilötasolla hyvin tärkeäksi mm. sosiaalisen pääoman kartuttamisen kannalta (Harju 2007, 6; Pullinen 2007, 35).

Markku Pullinen kysyi kirjassa ”Kansalaistoiminnan kätkeyty aarre” (2007, 35), mikä on kansalaistoiminnan seuraava kehitysvaihe? Uskoisin ja haluaisin sen olevan eksklusiivisuuden poistaminen. Kansalaistoimintaa ei voida siirtää ka-

binetteihin yhtään enempää, kuin mikä tällä hetkellä on tilanne. Tällä tavalla se lakkaa olemasta kansalaistoimintaa ja nk. neljännen sektorin vallankumous on aiheellinen. Ihmiset kokevat, että vaikuttamisen mahdollisuutta ei löydy enää kolmannelta sektorilta, sillä kentällä työskentelevät pian ainoastaan palkatut työntekijät.

Jos raskaaksi käynyt 3.sektorin koneistomme ei osaa muuntautua kansalais-toiminnallisen paradigman muuntumisen myötä, se alkaa näivettyä (Pullinen 2007, 36-37; Rochester ym. 2010, 9-17). Vapaaehtoistoiminta ei ole 50 -vuotiaiden tätien puuhailua huono-osaisten hyväksi, vaan siitä löytyy iso annos egoismia ja toiminnan tulee hyödyttää kumpaakin osapuolta (Rochester ym. 2010, 12–13). Yksilöllisyys, sitoutumattomuus, osallisuuden kaipuu ovat täällä. 3. sektori – ota koppi!

3.1.2 Osallistumisen haasteet

Osallistumisen haasteita voi luoda aikaisemmin käsitelty eksklusiivisuus. Yhteiskuntatasolla osallistumattomuuden ongelman kohtaa usein juuri erityisryhmä, joilla on haasteita ottaa osaa kansalaisyhteiskuntaan sen tasa-arvoisena jäsenenä (Siisiäinen 2010, 8).

Erityisryhmillä osallistumisen haasteena voi olla mm. se, että me emme ole tarpeeksi tutkineet heidän motivaatiotaan ryhtyä toimintaan. Tutkimatta motivaatiota, jota pidetään kaiken lähteenä (Maehr & Meyer 1997, 372), on vaarana kehittää sisäänpäin kääntynyttä palvelua. Palvelua suunnitellaan sekä tuotetaan tällöin järjestön tarpeisiin, ei sen jäsenille. Jos me lähdemme kehittämään vapaaehtoistoimintaa sen toteuttajien tarpeiden mukaan, meidän tulee kysyä ensiksi mikä heitä motivoi. Tämän selvittäminen etukäteen auttaa meitä suunnittelemaan palvelun saavutettavammaksi sekä toteuttajansa näköiseksi, sellaiseksi joka hänen on helppo omaksua.

Martti Siisiäinen jaottelee osallisuutta havainnollistavassa taulukossa (taulukko 1.) aktiivisuuden kahteen tekijään: Intressin kautta osallistumiseen sekä aktivoivaan osallistamiseen. Näkemykseni mukaan niin vammaisille, maahanmuuttajille, kuin syrjäytymisuhan alla oleville pitkäaikaistyöttömille olisi tärkeää päästä nimenomaan osallistumaan ”intressiensä kautta, mutta se tuo eniten haasteita

osallisuuden mahdollistamisessa. Se on yleislokero, joka ei ota huomioon suoraan tavoitettavuutta, mutta jonka sisällä on paljon omaehtoisuuteen sekä demokratiaan tähtäviä piirteitä. Lokero ”aktivoiva osallistaminen” tulee helpommin tarjottimella ja mm. työttömien yhdistyksien, vammaisjärjestöjen tai vaikka kuntouttavan työtoiminnan kautta. Nämä toimenpiteet on jo jonkin mittapuun mukaan räätälöity kohteelle sopiviksi.

		Edellyttääkö mukana oleminen toimijalta aktiivisuutta?	
		Toimija: aktiivisuus	Toimija: passiivisuus
Motivoiva/Intressoiva agentti	Toimija itse	Osallistuminen – intressi - heterodoksa - osallistuva demokratia - aktivistiliikkeet - demokraattiset yhdistykset tai vastademokratia (valvonta, ilmiantaminen, arvostelu) - kieltäytyminen osallistumasta	<i>Mukautuva/suostuva osallisuus</i> - doksan ylivalta - muoti - apaattisuus tai ”syrjäytyminen” - mietiskely - ”ajopuuosallisuus”
	Muu taho	Aktivoiva osallistaminen - osallistaminen ”kohteen” myötävaikutuksella - <i>ortodoksa</i> - annetut jäsenyydet - osallistamisohjelmat - enabling state (yksilö oman elämänsä yrittäjänä) - empowerment –ohjelmat, yhdistykset ja liikkeet kansalaiskasvatus	<i>Pakottaminen/holhoaminen (pakkovalta)</i> - totaaliset instituutiot organisoitumisen periaattina - syntymän kautta toteutuvat yhteisjäsenyydet - manipulointi - repressiivinen toleranssi - symbolinen väkivalta - pakollinen äänestämisen

taulukko 1. Osallisuuden eri tyypit (Siisiäinen 2010, 11)

Sosiaalinen vuorovaikutus osana osallisuutta on yksi elämönhallinnan perusedellytyksiä. Sen vahvistaminen jo itsessään ennaltaehkäisee syrjäytymistä. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2009, 25.)

Niin maahanmuuttajat kuin syrjäytymisuhan alla olevat kokevat monella sosiaalisella kentällä osallistumisen haasteita (Siisiäinen 2010, 8-9). Haasteet osallisuudessa eivät koske ainoastaan fyysistä saavutettavuutta, joka otetaan huomioon mm. vammaispoliittisissa ohjelmissa. Osallistumisen haasteet löytyvät

esteellisyyden lisäksi mm. muiden vapaaehtoisten sekä järjestävän organisaation asenteista (Roker ym., 1998, 730). Vammaisia vapaaehtoisia ei oteta mukaan toimintaan yhdenvertaisina, yhteisiä tapaamisia järjestetään esteellisiin tiloihin, heidän tarpeitaan ei oteta huomioon ja palvelun suunnittelussa on puutteita (mt. 1998, 730; Andrews 2005, 210).

Osallistumisen haasteista tulee välittömästi mieleen esteettömyys. Esteettömyyden edistämisessä osana osallistamista meidän tulee muistaa, että erityisryhmillä esteellisyys voi olla hyvin monimuotoista. Vaikka esteisyys ja saavutettavuus ovat moniulotteisia ongelmia, käytännön tasolla voidaan pitäytyä yhdessä ydinkysymyksessä: "Mitä toimenpiteitä tulee tehdä, jotta vapaaehtoistyön osallisuutta voidaan laajentaa erityisryhmiin?"

Mentorointi on yksi tukimuoto, jota voidaan soveltaa erityisryhmien kanssa työskentelyssä poistamassa osallistumisen haasteita.

Sillä saadaan siirrettyä toimintaan sisältyvää hiljaista tietoa käytännönläheisin keinoin vastaanottajalle. Perinteisen käsityksen mukaan mentoroitsija toimii hierarkkisessa suhteessa mentoroitavaan nähden, ja on korkeampaa tietoa omaava kokenut konkari ja ylivertainen kokelaaseen verrattuna. (Heikkinen & Huttunen, 2008, 203–204.)

Yhdessä tekeminen ja sen kautta oppimisen perinteet ovat syvällä historiasamme. Ne on yhtä vanhoja, kuin halu oppia sekä tarve siirtää opittua sukupolvelta toiselle. Kuitenkaan aina tasapaino kokeneemman henkilön halussa siirtää tietoa, ja vastaanottavan osapuolen tarve omaksua, eivät ole mutkattomassa suhteessa toisiinsa nähden. (Ristikangas & Clutterbuck & Manner 2014, 17.) Vertaismentoroinnissa valta-asemat poistuvat ja mentorointiparin/ryhmän on tarkoitus oppia toinen toisiltaan. Tällä mallilla yhdessä tekeminen korostuu ja oppimiseen motivoituminen lisääntyy, kun asema ja valtamääritteet lakkaavat vaikuttamasta (mt. 149.) Me puhumme nykyään monimuotoisuuden johtamisesta, tarkoittaen erityisryhmien ohjaamista etenkin työelämässä. Mentorointi kohdentuu esim. etnisiin vähemmistöihin tai erityistä tukea tarvitseviin henkilöihin. Tässäkin mentorintimuodossa tulee silti ottaa huomioon erityisryhmien mielipide siitä, minkälaisen roolin he haluavat mentoroinnissa. Kaikki eivät tahdo marginaaliryhmän leimaa, vaan olla osa kokonaisuutta. (mt. 159.)

Aiemminkin mainittu sisäinen eksklusiivisuuden riski kasvaa ryhmiä eriytettäessä (Haarni 2006, 25) ja se tulee palvelua suunniteltaessa ottaa huomioon. Toimenpiteet kokonaisryhmän yhteenkuuluvuuden tunteen lisäämiseksi voivat toimia taustalla ja niillä voidaan ehkäistä eriytymistä.

Erityisryhmien kohdalla hyöty mentorointia käytettäessä, voi ilmetä yllättävällä tavalla mm. verkostoitumisen korostumisella. Mentorointsija voi toimia omalta osaltaan väylänä vallitsevaan ryhmään. (Ristikangas ym. 2014, 161.)

3.2 Vammaiset

Valtakunnallinen MAHTI – projekti (2012–2015) järjesti sopeutumisvalmennusta kehitysvammaisille päämääränä elämänhallinnan parantuminen. Elämänhallinnalla projektissa tarkoitettiin omaehtoista päätäntävaltaa ja mahdollisuuksia vaikuttaa oman elämän suuntaan. Projektin ydinajatus löytyi voimavarakeskeisyydestä, toiminnallisuudesta, saavutettavuudesta sekä kehitysvammaisen osallisuuden mahdollistamisesta (MAHTI, 2015). Yhtenä tuloksena projekti tuotti opinnäytetyöhönikin sopivan lausuman, kun mietimme vammaisia ihmisiä aktiivisina kansalaisina:

KAHDEN MAAILMAN VÄLISSÄ

Me lievästi kehitysvammaiset aikuiset tarvitsemme vähän tukea. Tarvitsemme vähemmän tukea ja apua kuin vaikeammin vammaiset ihmiset.

Lievä kehitysvamma ei näy ulospäin. Emme tarvitse kokoaikaista silmällä pitoa. Emme kaipaa sääliä. Lievä kehitysvamma on kuitenkin yksi ominaisuutemme ja monelle meistä se onkin rikkaus.

Osa meistä pystyy asumaan yksin, omassa kotona. Osa meistä pystyy asumaan kotona niin, että joku käy silloin tällöin auttamassa arjen pyörittämisessä. Apua voimme tarvita esimerkiksi rahan käytön suunnittelussa ja laskujen maksamisessa. Meilläkin on kykyjä opiskella ammattiin, käydä palkkatöissä, olla parisuhteessa tai perustaa perhe. Eli meillä on kykyjä oppia samoja asioita kuin valtaväestölläkin, vaikka tarvitsemme oppimiseen toistoja ja ohjausta.

Kohtaamme välillä välinpitämättömyyttä, meitä ei oteta

tosissaan. Tuntuu pahalta, turhalta ja loukkaavalta, kun asioitamme hoidetaan puolestamme, selkämme takana. Haluamme että työntekijät, jotka ohjaavat meitä, muistavat että he ovat meitä varten töissä. Vaadimme, että asiat hoidetaan aina suoraan, selkeästi ja asiallisesti. Meiltä voi ja pitää kysyä asioita.

Elämme kuin kahden maailman välissä. Koemme maailmamme siksi joskus ristiriitaiseksi. Haluamme että meidät kohdataan tasavertaisina yksilöinä ja ihmisinä. Emme halua lokeroitua tiettyyn muottiin. Toivomme, että meitä kutsutaan omilla nimillämme.

Emme halua että meitä esitellään aina vain kehitysvammaisina, vaikka sellaisia olemmekin. Vamma ei määritä ihmistä.

Olemme saaneet mahdollisuuksia opetella asioita. Kukaan ei opi jos ei ole mahdollisuutta harjoitella! Meillä on myös hyviä kokemuksia opiskeluista ja palkkatöistä, koska olemme saaneet niihin oikeaa ja yksilöllistä tukea.

MAHTI-kurssilaisten puolesta,
MAHTI-asiantuntijaryhmä
Kesäkuu 2015
Lähde: kvts.fi/mahti

Antamalla tilaa, sekä mahdollisuuksia ottaa osaa yhteiskunnalliseen toimintaan, voimme löytää vahvaa kompetenssia hyvinkin moneen yhteiskunnalliseen kysymykseen. Englannissa tutkittiin 1997 (Roker ym.1998, 726) normikansalaisen näkökulmasta asenteita vammaisia nuoria kohtaan vapaaehtoistyössä. Tämä oli aloitus isommassa tutkimussarjassa jossa haluttiin tuoda esille nuorten vammaisten mahdollisuuksia vapaaehtoistyössä ”haasta ennakkoluulosi” – tyyppisellä asenteella. Vaikka odotetusti ennakkoluuloja vammaisia kohtaan esiintyi, tutkimuksen kautta selvisi myös paljon vammaisten tekemästä vapaaehtoistyöstä Isossa Britanniassa. Tutkimuspalvelusten mukaan vammaisten tekemä vapaaehtoistyö ei poikkea merkittävästi muiden kansalaisten tekemästä vapaaehtoistyöstä, mutta joukossa oli paljon tuettua vapaaehtoistoimintaa, johon mukaanpääsyssä oli otettu huomioon heidän erityistarpeensa.

Iso Britanniassa 2007/2008 kansalaistutkimuksen (Citizenship survey) mukaan 22 % vammaisista tai pitkäaikaissairaista teki muodollista vapaaehtoistyötä josakin organisaatiossa. Valtiollinen tuki vammaispuolen vapaaehtoistyöhön las-

kettiin viime vuosina olevan yksi suuri muutoksen mahdollistaja. (Rochester ym. 2012, 46–47.) Tähän tietoon nojaten Suomessakin tulisi ottaa huomioon vammaisille suunnatuissa palveluissa mahdollinen kiinnostus kansalaistoimintaan.

Nuoria vammaisia ihmisiä vapaaehtoistyössä Englannissa kartoittanut tutkimus selvitti minkä tyyppistä vapaaehtoistyötä nuoret vammaiset tekivät. Tuloksista ilmeni, että vapaaehtoistyön kenttä vammaisilla nuorilla oli hyvin laaja. Se sisälsi mm. kodittomien eteen tehtävää työtä, kauppa-apua, hyväntekeväisyysliikkeissä toimimista, kampanjointia ihmisoikeuksien hyväksi sekä suoraa vapaaehtoistyötä lasten sekä vanhusten parissa. (Roker ym. 1998, 729.)

Suomesta ei vastaavia tutkimuksia vammaistyön piiristä valitettavasti löydy. Palkkatyötä sekä työtoimintaa koskevia tutkimuksia kylläkin on ja niiden kautta on kartoitettu vammaisten aktiivisuutta osallistuvasta näkökulmasta. Hyvin monista tutkimuksista ilmenee, että ajatus vammaisen hyvinvoinnin lähteestä sijaitsee työllistymisessä (Hakala, 2015; Haarni, 2006; Vesala ym, 2015). Suomessa on 25 000 työkäistä kehitysvammaista ihmistä, joista lasketaan olevan n.3000 potentiaalista palkkatyöntekijää ja näistä ainoastaan 400–500 palkkatyössä (Vesala ym. 2015, 5, 7). Ehkä tähän isoon ryhmään, jolle ei palkkatyön kautta löydy hyvinvoinnin lähdeä, olisi mahdollista soveltaa muita onnellisuuden sekä osallisuuden muotoja? Ulkomailta saatuihin hyviin kokemuksiin vammaisista kansalaistoiminnassa voisi nojata ja kehitellä vastaavia systeemejä myös Suomessa.

3.3 Maahanmuuttajat

Laki kotoutumisen edistämisestä on selkeän yksiviivainen tarkoituksessaan tukea maahanmuuttajaa yhteiskuntaamme kiinnittymisessä. Siinä nostetaan esille mahdollistaminen ja osallistava ote, sekä oikeus aktiiviseen kansalaisuuteen.

1 §

Lain tarkoitus

Tämän lain tarkoituksena on tukea ja edistää kotoutumista ja maahanmuuttajan mahdollisuutta osallistua aktiivisesti suomalaisen yhteiskunnan

toimintaan. Lisäksi lain tarkoituksena on edistää tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta sekä myönteistä vuorovaikutusta eri väestöryhmien kesken. (Laki kotouttamisen edistämisestä 30.12.2010/1386, 1§)

Aktiivisen kansalaisuuden sekä kotoutumisen onnistumisen nähdään suomalaisenkin tutkimuksen valossa olevan vahvassa korrelaatiossa keskenään (Keinänen & Mäkeläinen 2009, 187). Pentti Arajärven (2009, 28) Sisäasiainministeriölle tekemän selvityksen mukaan kansalaisjärjestötoiminta koettiin tärkeäksi maahanmuuttajien kotoutuksen sekä työllistymisen kannalta. Sillä nähtiin olevan iso merkitys henkilön kansalaisaktiivisuuteen sekä yhteiskunnalliseen osallistumiseen. Hän nosti selvityksessään esille myös 3. sektorin mahdollisuuden palveluntuottajana mm. ostopalvelun kautta.

Kuitenkin me miellämme valitettavan usein maahanmuuttajatyötä tekevät järjestöt ainoiksi vaihtoehdoiksi ostopalveluja ajatellen. Niissä toteutetaan maahanmuuttajatyötä siten, että maahanmuuttaja on palvelun objekti. Kansalaisjärjestöt yleiselläkin kentällä voisivat oman toimintansa ohella toteuttaa maahanmuuttajatyötä ja tätä tulisi tukea enemmän. Näin saisimme yhteistyöavauksia sekä laajempaa variaatiota maahanmuuttajille suunnattuihin palveluihin ja sitä kautta tehtyä aitoa kotouttamistyötä.

Volunteer Development Scotland (VDS) tutkijaryhmä kartoitti 2007 valkoihoisten sekä ei-valkoihoisten vapaaehtoistyön tekemistä Skotlannissa eikä aktiivisuudessa löytynyt merkittäviä eroja. Vastaava tutkimus Englannissa antoi samansuuntaisen tuloksen (Taulukko 2) ; ainoastaan Aasiasta sekä Kiinasta tulleiden kohdalla muodollisen eli organisoidun vapaaehtoistyöhön osallistuminen oli alentunut. (Rochester ym. 2012, 44.)

Vapaaehtoistyön tekeminen Englannissa, etnisen taustan kautta

	muodollinen vapaaehtoistyö – minimissä 1krt/kk (%)	Ei muodollinen vapaaehtoistyö – minimissä 1krt/kk (%)	laskelmapohja
White	28	35	8036
Minority ethnic groups	22	32	5493
All asian	19	28	2745
Indian	22	28	1361
Pakistani	16	29	812
Bangladeshi	15	24	292
All black	27	38	1672
Caribbean	27	39	808
African	26	36	818
Mixed	27	42	479
Chinese/Other	16	27	597
All	27	35	8804

Taulukko 2. Citizenship Survey 2007/2008 (mt. 44)

Isossa Britanniassa maahanmuuttajat on otettu huomioon erityisryhmänä samoin kuin vammaiset. Heille järjestettyyn mentorointiin vapaaehtoistoiminnassa on myönnetty valtiotason erityistuki (mt. , 84–102.)

Kanada on ollut viime vuosina maahanmuuttopoliittisissa keskusteluissa ns. kehittynyt maa, jonka maahanmuuttopoliittista mallia on ylistetty monin sanankääntein (Saarikoski 2017). Malli ei ole mitenkään yksiselitteinen, mutta sen kehutaan olevan toimiva. Kanadassa on myös tutkittu kolmessa isossa tutkimuksessa vapaaehtoistoiminnan toteutumista maassa. Viimeisimmässä tutkimuksessa nousi selvästi esille, kuinka maahanmuuttajat näkivät vapaaehtoistyön toimivan heille astinlautana työelämäänsä. Tutkimuksesta kävi myös ilmi, että maahanmuuttajat kokivat vapaaehtoistyöhön mukaantulon olleen heille merkittävämpää kuin työhön ohjaavan työpajatoiminnan (vt. maahanmuuttajille suunnatut työvoimapolitiittiset hankkeet). 40 % vastanneista koki kielitaidon kehittyneen ja 36 % oli sitä mieltä, että heidän verkostoitumisensa Kanadaan parani huomattavasti. Myös niin työkuulttuurin (25 %), kuin yleisen kulttuurin (16 %) omaksuminen helpottui isolla osalla vapaaehtoistyötä tekevästä. (Slade & Luo & Schugurensky 2005.) Bikulturalismin kannalta tilanne on tällöin optimaalinen. Integraation näkökulmasta kummankin kulttuurin omaksumisen sekä tätä kautta aktiivisuuden kohdentamisen on todettu lisäävän maahanmuuttajien tyytyväisyyttä elämäänsä. (Pehkonen 2006, 26–27.)

Kuitenkin vastaavat tutkimukset Kanadassa - hieman eri näkökulmasta - antavat ymmärtää, että maahanmuuttajilla on korostuneesti negatiivinen näkemys vapaaehtoistyön vastikkeettomuudesta – työtä hakiessa he joutuvat tekemään myös palkatonta työtä. Mutta toisaalta tutkimuksellinen näkökulma antaa viitteitä ongelmallisesta tulkinnasta, kun verrataan maahanmuuttajien suhdetta vapaaehtoistyöhön vastakohtana kantaväestön vapaaehtoistoiminta. Kanadassa maahanmuuttajaväestössä on enemmän työttömyyttä, syrjäytyneisyyttä sekä alipalkkausta kantaväestöön verrattuna. Näiden tekijöiden valossa vapaaehtoistoiminta voi olla turhauttavaa ja tuntua toisinaan vastikkeettomalta ja esim. osallistava sekä sosiaalinen vastikkeellisuus ei palkitse tarpeeksi, jos ensisijainen tarve on työllistyminen alhaisen tulotason vuoksi. (Couton & Gaudet 2008, 22,27.)

Oman kokemukseni mukaan maahanmuuttajien kanssa toimivilla henkilöillä on Suomessa samansuuntainen kuva maahanmuuttajien suhtautumisesta vapaaehtoistyöhön. Työllistyminen koetaan oikeaksi väyläksi integraatiossa sekä sosiaalisen statuksen korostamisessa. Tällöin on ensisijaisen tärkeää painottaa rahallisen vastikkeellisuuden sijaan vapaaehtoistyöstä saatavaa sosiaalista vastikkeellisuutta ja siitä seuraavaa hyötyä.

Kielellisten taitojen kehitys sekä kulttuurin tuntemuksen kasvu vapaaehtoistyön kautta tulee esille monissa tutkimuksissa myös Suomessa. Sanasto kehittyy vapaaehtoistyön vastaanottajan kanssa käytyjen keskustelun kautta ja poikkeaa vaikeaksi koetusta yleiskielen koulutyyppisestä opiskelusta positiivisesti. Kielen käyttö vapaa-ajalla tehostaa motivaatiota kielelliseen kehittymiseen. (Tourunen 2016, 53–64.)

3.4 Pitkäaikaistyöttömät sekä syrjäytymisuhan alla olevat

Ihminen, joka on yhteiskunnassa syystä tai toisesta syrjäytynyt aktiivisesta osallistujasta passiiviseksi huolen kohteeksi, käpertyy helposti sisäänpäin. Hän kokee epäonnistumisen tunteita sekä alentunutta itsetuntoa. (Harju 2010, 35.) Työttömien työvoimapolitiittisen aktivoinnin seurauksena helposti syyllistämme ja leimaamme heidät, joihin nämä työllistystoimet eivät ole toimineet (Välimaa

2011, 5, 64–65). Syyllistämisen sijaan meidän tulisi miettiä, ovatko toimet epäonnistuneet väärin menetelmien vuoksi, eikä korostaa toimien epäonnistumisen jälkeen kohdehenkilöitä itseään.

Työttömillä on korostunut kynnys ottaa osaa kansalaistoimintaan. Jos oma selviytyminen on ensisijainen huolenaihe, henkilöstä tulee voittopuolisesti kansalaistoiminnan objekti. Kuitenkin työttömissä on suuri potentiaali, eikä pelkästään lukumäärän vuoksi - vaan heidän itsensä (Harju 2010, 35). Kokemukseni mm. ikääntyvien työttömien kohdalla tukee havaintoa kiistattomasti. He ovat maininneet vapaaehtoisena toimimisen tuovan tarkoitusta päiviin; sovittu vapaaehtoiskeikka saa lähtemään pakostakin ulos ja itsevarmuus kasvaa onnistuneiden kohtaamisten seurauksena. Vapaaehtoistyössä ei ole itse avunannon passiivinen kohde ja omat murheet jäävät taka-alalle auttaessa muita.

Outi Välimaa (Välimaa 2011) tutki väitöskirjassaan pitkäaikaistyöttömyyden rakentumista haastattelupuheissa. Väitöskirja kuului etnometodologisen sekä diskursiivisen puheentutkimuksen perinteeseen ja se kokosi tärkeää aineistoa yhteiskunnallisenakin tutkimuksena asenteista pitkäaikaistyöttömiä kohtaan. Työttömien haastatteluiden aineisto-osiossa tuli esille myös, kuinka haastatellut pitivät tärkeänä aktivoivana tekijänä mm. tukihenkilönä toimimista sekä vapaaehtoistyötä. (mt. 167.)

Vapaaehtoistyön roolittaminen vaihtoehdoksi työttömille työnhakijoille, voisi olla vahva kehityssuunta. Tutkimusten valossa myös heidän parissaan työskentelevä ammattihenkilöstö toivoo pitkäaikaistyöttömien kohdalla laajempaa moniammatillista yhteistyötä sekä räätälöityä asiakastyötä. Palkkatöiden rinnalle voisi työvoimapolitiisessa kehittämissä nousta muunlaisen työn tärkeyden korostaminen ja tässä vapaaehtoistoiminnalla olisi merkittävä rooli osallistavana välineenä (Välimaa 2011, 214–2015.)

Pitkään toisteltu teesi, jonka mukaan työ on parasta sosiaaliturvaa, alkaa vähitellen murentua. Vaikka on itsestään selvää, että palkkatyö vapauttaa köyhyysloukusta ja kasvattaa aktiivisuutta, myös kansalaistoiminta tarjoaa toimintaedellytyksiä ja luo mahdollisuuksia vuorovaikutukseen. Jos työllistämistoimenpiteet eivät onnistu tehtävässään, osallistuminen kansalaisyhteiskuntaan voi olla sitä parempaa sosiaaliturvaa. (Hillamo & Saari 2010, 53–54.)

4 HAASTATTELUSTA TOIMINNALLISEEN TUOKIOON

Opinnäytetyössä käyttämäni kvalitatiivisten menetelmien pääasialliseksi kohde-ryhmäksi olen valinnut Lounais-Suomen Avustajakeskuksen tuetun vapaaehtoistoiminnan projektin erityisryhmistä vammaiset ja heistä erityisesti lievästi kehitysvammaiset. Ryhmä valikoitui kohteeksi oman kiinnostukseni sekä ryhmän soveltuvuuden kautta.

Menetelmäosiossa kartoitetaan projektin suunnittelussa käytettävää tietoa, ei koota tuetun vapaaehtoistoiminnan tulevia ryhmiä. Kuitenkin projektin edetessä samat yhteistyökumppanit tulevat käytännössäkin olemaan myös syksyllä 2017 tuetun vapaaehtoistoiminnan yhteistyötahoja. Yhteistyössä otamme projektin ensiaskeleet kentällä ja kokoamme yhteistyökumppaneiden asiakkaista pilottiryhmät. Näin ollen oli luontevaa valita heidät myös opinnäytetyöni menetelmä-tutkimusosion kohderyhmäksi.

Vaikka koen aihealueen liittyvän innovatiiviseen palvelun tuottamiseen, katson opinnäytetyöni juurien olevan kuitenkin konstruktivisessa tutkimuksessa (Ojasalo & Moilanen & Ritalahti 2015, 37–39). Innovatiivisuus löytyy uudelta vapaaehtoistyön mallintamisesta. Olemassa olevan palvelun kynnyksen madaltamisessa on kyse käytännön ongelman ratkaisusta ja konstruktion kautta uuden mallin integroimisesta palveluun (mt. 37–38).

Aihetta voi tutkia ja analysoida myös olemassa olevan tiedon kautta ja, sitä omaksuen luoda kokeiltavia toimintamalleja. Tällöin tutkimus painottuisi lähinnä jo tehdyn tutkimuksen kautta hahmotettavan tiedon testaamiseksi. (Kiviniemi 2015, 78.) Toinen tie on ottaa aika ja paikka huomioon erityisinä tekijöinä siten, että uskoo niiden vaikuttavan tuloksiin. Tähän näkemykseen nojaten päädyin laadulliseen tutkimukseen sekä mahdollisuuteen antaa projektin asiakasryhmän vaikuttaa projektin suuntaan.

Virallisen tiedon lisäksi on olemassa ns. ”toinen tieto”. Voimme tarkastella barometreja sekä kartoituksia ja nojautua niiden kvantitatiivisiin tuloksiin mm. vammaisista, huono-osaisiksi luokitelluista sekä syrjäytymisvaarassa olevista.

Näitä ryhmiä analysoitaessa sekä kehitystyötä tehtäessä meidän tulee ottaa huomioon, että ei ole kyse yhdestä homogeenisestä ryhmästä. Tällöin ei ole myöskään yhtä päämäärää johon tulisi pyrkiä. Kun yhteiskunnan rakenteita ”katsotaan kaukaa”, myös odotukset sekä normit voivat olla vääristyneitä ja näiden ryhmien oma monimuotoisuus sekä mahdollisuudet jäävät käyttämättä. (Törrönen 2005, 15.)

Opinnäytetyöni menetelmien kohteet toimivat asiantuntijoina. Minun tehtäväkseni jää tutkijan, tarkkailijan sekä kehittäjän rooli – toivottavasti tulevaisuudessa myös mahdollistajan.

4.1 Haastattelu

Käytin asiantuntijahaastattelua yhtenä tutkimusmenetelmänäni. Toteutin tämän haastattelun puolistrukturoituna teemahaastatteluna, jotta sain toimijan äänen mahdollisimman autenttisenä kuuluviin.

Lähestyin helmikuun 2017 alkupuolella 4 eri vammaistyössä toimivaa henkilöä sähköpostitse haastattelupyynnön merkeissä. Tahoiksi valikoituivat seuraavat: a) aiesopimuksen Lounais-Suomen Avustajakeskuksen kanssa projektin tiimoilta allekirjoittanut toimija (2 haastateltavaa) ja b) aikaisempien haastateltavien kompetenssia täydentävät haastateltavat (2 haastateltavaa) jotka ovat Avustajakeskuksen yhteistyökumppaneita muiden toimintojen kautta.

Muutama haastateltava toivoi intymiteettisuojaa, joten päädyin jaottelemaan haastateltavat numeroin H1, H2 jne. Intymiteettisuojan vuoksi en myöskään erottele haastateltavia analyysiosiossa tehtäväkuvan mukaan kohdennetusti. Haastateltujen toimenkuvat olivat; toiminnanjohtaja, projektikoordinaattori, sosiaaliohjaaja sekä sihteeri.

Kaikilla oli työssään käytännön kontakti vammaispuolen asiakkaihin.

Kaikille haastattelupyynnön saaneille kerroin opinnäytetyön tilaajan tuetun vapaaehtoistoiminnan projektista, sekä siitä kuinka opinnäytetyö tukisi projektin kehittämistyötä sen alkumetreillä. Jokaiseen pyyntöön sain myönteisen vastuksen ja haastattelu-aika saatiin sovittua kolmen viikon sisällä. Haastattelun vuoro-

vaikutus vaatii kahden osallistujan välistä luottamusta (Ojasalo ym. 2015, 108). Pysin avoimesti kertomaan jo haastattelua sovittaessa kaiken mahdollisen tiedon haastattelun tavoitteista sekä käyttötarkoituksesta.

Haastattelut sovittiin haastateltavan työpaikalle tai toimikentälle. Päädyin tähän ratkaisuun, jotta haastateltavan olisi mahdollisimman helppo tulla tilanteeseen ilman, että hänen tulee poistua työpaikaltaan. Haastateltavan omalla ”kotikentällä” pysyminen luo osaltaan hänelle turvallisuuden tunteen, eikä hänen tarvitse tällöin itse tarkkailla vieraan paikan ilmapiiriä (Eskola & Vastamäki 2015, 30). Osaltaan haastattelun keskittäminen haastateltavan toimintaympäristöön helpottaa myös asiayhteydessä pysymisessä ja toimii näin ollen ns. kontekstuaalisena haastatteluna (Ojasalo ym. 2015, 106). Ollessani myös itse projektin tulevalla toimintakentällä, kykenin ilmaisemaan kiinnostukseni ympäristöä kohtaan ja minulle esiteltiin paikkoja.

Vaikka suotavampaa on valita haastattelupaikka, jossa voidaan keskittyä haastatteluun ilman häiriötekijöitä (Grönfors 1982, 111), en kokenut, että suurimassa osassa haastatteluja paikalle ilmestyneet kollegat tai asiakkaat, olisivat häirinneet haastattelun kokonaiskuvaa. Olimme kuitenkin haastateltavalle tutussa toimintaympäristössä ja hän kykeni palamaan haastatteluun nopeasti, koska aihepiiri pysyi samana eikä väliintulo vienyt ajatuksia toisaalle. Vaikka kahden henkilön yhtäaikainen haastattelu on hieman vaativampaa, se koetaan monesti helpommaksi saada ihmiset avautumaan (Grönfors 1982, 109). Haastatellessani kahta haastateltavaa yhtä aikaa tai saman työyhteisön kahta haastateltavaa erikseen, saavutin kahdenlaista etua. Yhdessä tapahtunut haastattelu muutti haastattelua keskustelutuokion suuntaan, mikä oli haastattelulle eduksi. Toisaalta tämä johti välillä keskustelunaiheesta harhailemiseen, kun haastatteluun osallistuneet alkoivat pohtia mm. suunnitellun palvelun suhdetta heidän palveluunsa. Välillä jouduin myös miettimään, tuliko kummankin samaan aikaan haastateltavan oma mielipide esille aidosti, vai sisältyikö tilanteisiin retorista myötäilyä.

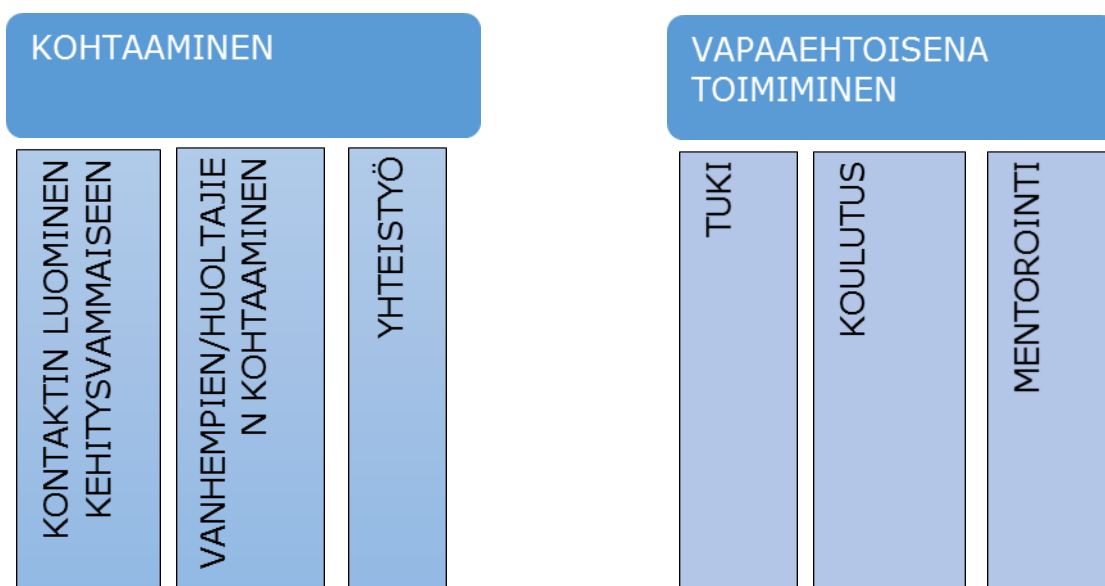
Kenttätyömenetelmänä käytin asiantuntijahaastattelua. Tämän tyyppisessä haastattelussa haastateltavat valikoituvat kohteeksi oman aiheeseen liittyvän kompetenssin vuoksi (Anttila 2007, 126). Heillä on näin ollen ammatillinen nä-

kemys, jota projektissa voidaan hyödyntää mm. tulevissa kohtaamistilanteissa lievästi kehitysvammaisten kanssa.

Haastattelumallina käytin puolistrukturoitua lähestymistapaa ja teemoitin haastattelun miellekartalla (kts. kuvio 1.) aihepiiriin sopivaksi. Miellekartat pyrin pitämään yksinkertaisena ja teemarunko (Eskola & Vastamäki 2015, 37) sisälsi ainoastaan kaksi tasoa. Ylimpänä toimi kaksi laajempaa teemaa, vammaisen kohtaaminen sekä vammaisen vapaaehtoistoiminnassa. Alemmalla tasolla näistä kumpikin jakautuivat kolmeen eri aihepiiriin.

KOHTAAMINEN LIEVÄSTI KEHITYSVAMMAINEN VAPAAEHTOISTYÖSSÄ HAASTATTELU

-Työntekijän, virkamiehen jne. kokemus/näkemykset/ajatus asiasta

Kuvio 1. Mielle kartta (mindmap)

Jätin mind mapin haastattelupöydälle, jolloin myös haastateltava kykeni käyttämään sitä keskustelun edetessä. Tämän tarkoitus oli toimia apuna haastattelun kulkua ajatellen. Haastateltavalla oli mahdollisuus palata katseellaan miellekarttaan ja hänen fokuksensa pysyi kulloinkin käsiteltävässä asiassa.

Vaikka haastattelussa ei ollut ennalta suunniteltua strukturoitua runkoa, tarkoituksena oli edetä kaikki osiot läpikäyden. Kuitenkin miellekarttaa käytettäessä on hyvä muistaa, että parasta on antaa keskustelun kuljettaa. On myös hyödy-

töntä jäädä kiinni sellaiseen kohtaan, josta haastateltavalla ei ole mielestään enempää sanottavaa (Eskola & Vastamäki 2015, 38).

Toimiva haastattelu vaatii yleensä otollisen ilmapiirin (Grönfors 1982, 107). Pyrin lähtemään haastatteluun jutellen epäformaaliin tapaan Lounais-Suomen Avustajakeskuksen projektiin liittyen ja korostin yhteistyön tärkeyttä. Nostin myös esille asetelman, jossa me projektia kehittävät henkilöt toimimme tarkkailijan asemassa ja luotamme haastateltavan asiantuntijuuteen. Haastateltavat kokivat hyvin positiiviseksi mahdollisuuden, että yhteistyössä annetaan mahdollisuus tuoda oma ääni kuuluviin. Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1 -kirjassa puhutaankin tämän olevan yksi tärkeimmistä haastattelun motiiveista (Eskola ym. 2015, 28).

Haastattelut nauhoitettiin ja litteroitiin.

Litteroinnin jälkeen haastattelussa esiin tulleet kohdat jaoin informaation mukaan seuraavasti: 1. kohtaaminen, 2. yhteistyökumppanit, 3. tiedotus, 4. toiminnan valmiudet sekä osallisuus, 5. koulutus, 6. mentorointi ja 7. vapaaehtoisena toimiminen.

4.2 Toiminnallinen tuokio

Yhteiskunnassamme on kehitelty toimintoja paljolti ylhäältä alaspäin katsoen. Ensisijaisen tärkeää kuitenkin olisi saada erityisryhmien oma ääni kuuluviin. Heidän kautta projekti ja toiminnan suunnittelu saa oikean lopullisen muotonsa. Opinnäytetyöni tutkimuskysymykset ovat näin ollen suurilta osin keskittyneet siihen, minkälaista vastakaikua kohderyhmiltä tulee.

Koska rajasin opinnäytetyöni menetelmien kohderyhmäksi ainoastaan yhden ryhmän, myös menetelmä valikoitui vammaisille optimaalisen lähestymistavan mukaan. Opinnäytetyön menetelmäosan toiminnallisen tuokion yhteistyötaho valikoitui Lounais-Suomen Avustajakeskuksen ”Tuettu vapaaehtoistoiminta” – projektin aiesopimuksen kautta, joka on allekirjoitettu 2016 ja esitetty Raha-automaattiyhdistykselle (nyk. Sosiaali- ja terveystieteiden avustuskeskus

STEA) projektihakemuksessa. Projektin aikana yhteistyötahona kehitysvammaisten osalta toimii Koivikkokujan toimintakeskus Mynämäellä.

Mynämäellä sijaitseva Koivikkokujan toimintakeskus on kunnan ylläpitämä ja tuottaa työ – ja päivätoimintaa Akselin alueen (Mynämäki, Masku, Nousiainen) kehitysvammaisille sekä mielenterveyskuntoutujille. Koivikkokujan kuntouttavalla päivätoiminnalla tuetaan asiakkaiden omatoimisuutta, sosiaalisia taitoja sekä itsenäisyyttä. Työtoiminnan kautta asiakkaille tarjotaan mahdollisuuksia työvalmennukseen ja työtoimintaan, omien kiinnostusten sekä toimintakyvyn mukaisesti.

Kävin tapaamassa 9.3.2017 toimintakeskuksen henkilökuntaa ja esitin projektiyhteistyöhenkilöille (2kpl) toiminnallisen tuokion hahmotelman, jonka he hyväksyivät sopivana heidän asiakasryhmälleen. Suunnitelma oli alustava ja siinä tuli esille lähinnä pääkohdat joiden mukaan oli tarkoitus edetä. Tämän suunnitelman kehittelyyn olin käyttänyt haastatteluissa esiin tulleita näkökohtia lähestymisestä. Pääsin myös kiertämään työpajalla ja tapaamaan pajan asiakkaita päivätoimissaan. Pyysin tätä erikseen itse, jotta mahdolliset tulevan toimintatuokion asiakkaat, ja jopa syksyllä 2017 projektiin osallistujat, tapaisivat minut. Samalla minulla oli mahdollisuus arvioida ilmapiiriä sekä asiakkaiden suhtautumista minuun.

Tunnelma oli pääpiirteittäin avoin ja minut otettiin uteliaana vastaan. Osa kuitenkin suhtautui käyntiini selvästi varauksella ja pyrin kiinnittämään myös heihin huomiota, mutta jättäen sopivan välimatkan. Olin jo etukäteen ohjeistettu asiakaskunnan kohdalla siitä, että osa heistä tarvitsee aikaa sopeutua uusiin tilanteisiin sekä henkilöihin. Itselleni jäi käynnistä hyvin positiivinen ja toivoa antava tunne.

Tapaamisella sovimme myös yhteistyöhenkilöiden kanssa toiminnallisen tuokion keston sekä ajankohdan, joka tulisi olemaan 2 viikon kuluttua ensi kohtaamisesta pajan asiakkaiden kanssa. He kokivat parhaaksi ajaksi aamun, jolloin asiakkaat saapuvat pajalle ja ovat virkeimmillään. Näin he eivät myöskään ehdi jännittämään tapaamista pitkään. Yhteyshenkilöiden tehtäväksi jäi koota tuokioon sopiva ryhmä. Sovimme ryhmään valittaviksi sellaisia, jotka voisivat tulevai-

suudessa olla projektin kautta tuetun vapaaehtoistoiminnan vapaaehtoisia. Heidän toimintavalmiutensa vaatii tukea, mutta heillä tulee olla valmiuksia kohdata asiakkaita vapaaehtoistyössä auttavana osapuolena.

Olin kirjoittanut selkokiellisen kutsukirjeen jonka olisin lähettänyt kiinnostuneille, mutta toimintakeskuksessa ei koettu sitä tarpeelliseksi. Henkilökunnan toiveesta osallistujille ei muutenkaan laajemmin etukäteen kerrottu kokonaiskuvaa, jotta he eivät jännittäisi tapaamista liikaa. Osallistujat saivat tiedon, että opiskelija tarvitsisi heidän apuaan koulun opinnäytetyössä ja he tulisivat toimimaan asian tuntijoina. Heillä oli myös vapaus kieltäytyä tulemasta paikalle. Ryhmän tulisin tapaamaan vasta ensimmäisen kerran toiminnallisessa tuokiossa Koivikkokujalla.

En valitettavasti löytänyt kirjallisuutta, jossa olisi syvennetty kehittämistyön menetelmien kohdentamiseen kehitysvammaisiin tai vammaisiin yleensä. Näin olen pohjasin menetelmän valinnan omiin kokemuksiini sekä haastattelun kautta tulleisiin näkemyksiin lievästi kehitysvammaisten lähestymistavoista.

Toimin toiminnallisessa tuokiossa havainnoitsijan asemassa ja samalla toimin tilanteessa ohjaajana.

Avaintekijöiksi vammaisten ryhmän kohtaamisessa toimihenkilöhaastattelun kautta valikoituivat keskittymiskyvyn huomioon ottava tuokion kesto, selkokiellisyys, rehellinen kohtaaminen sekä toiminnallisuus ja kahta kautta saatava informaatio (kuulo ja näkö). Näiden tekijöiden pohjalta suunnittelin 2h kestävän toiminnallisen tuokion, joka pidettiin Mynämäellä Koivikkokujan toimintakeskuksessa 23.3.2017.

Osallistujat saapuivat paikalle eri aikoihin n.10min aikaskaalalla, mutta olimme etukäteen sopineet, että aloitan vasta kaikkien ollessa paikalla. Ohjaajia oli mukana kolme ja olimme sopineet, että heidän tehtävänsä oli luoda turvallisuutta olemalla tuttuina henkilöinä paikalla. He eivät osallistuneet tuokioon vaan istuivat läsnä taaempana. Olin valmiiksi järjestänyt tarvittavat välineet kuten projektorin, tietokoneen sekä keskustelun apuvälineet kuten kuvakortit sekä tutustumisen apuvälineinä käytettävän materiaalin. Näin vältettiin huomion kiinnittyminen

epäoleellisiin seikkoihin kuten tietotekniikan toimivuuteen ja taattiin mahdollisuus häiriintymättä keskittyä.

1. ALUSTUS

Kerroin kuka olen, mitä edustan ja miksi olen pyytänyt heidät tapaamiseen. Alustuksessa mainitsin projektin keskittyvän avoimeen vapaaehtoistoimintaan, jossa mukaan voisi tulla myös erityistä tukea tarvitsevat ihmiset. En käyttänyt osallistujista nimikettä vammainen. En myöskään puhunut vammaisista tai erityisryhmistä vapaaehtoistyössä.

2. TUTUSTUMINEN

Käytimme tutustumisessa apuvälineenä ”aarrearkkua” (kts. Kuva 1.) johon olin kerännyt paljon pienesineitä. Kun jokainen saa valita mieleisensä tavaran arkusta ja kertoa miksi päätyi valintaan. Valitessani tutustumismetodiksi tavaroiden kautta tutustumisen puhun yleensä itse viimeisenä. Tällä kertaa päätin aloittaa, jotta osallistujat saavat selkeän esimerkin menetelmän tarkoituksesta.

Olin valinnut avainnipun joka oli täynnä erivärisiä avaimia: ”Nämä avaimet voivat kuvastaa jokaista meitä täällä. Me olemme kaikki erilaisia. Joskus olemme valmiiksi avoimia ja joskus avaimena voi käydä tutustuminen pikkuhiljaa.”

Kerroin myös minkälaisin tuntemuksin valmistauduin tähän aamuun ja päivään: ”Minua jännitti tapaamisemme ja hyväksyttekö minut joukkoonne. Samalla odotin kovasti tapaamistanne, koska tämä kohtaaminen oli ollut toiveenani pitkään”.

Olin varannut aikaa tutustumiseen, koska ensitapaamisella Koivikkokujalla olin havainnut muutamia pidättyviä asiakkaita, joilla voisi olla vaikeutta tuottaa puhetta vieraan läsnä ollessa. Olin aktiivinen kuuntelija ja kommentoin, jotta tilanteesta tulee avoin ja huomioonottava. Kenenkään ei ollut pakko sanoa paljon ja autoin, jos tilanne jännitti tai ujostutti. Kaikki pääsivät ääneen ja tutustumisen kautta vuorovaikutus käynnistyi vaivatta.

Esimerkkien kautta lähdimme miettimään, missä apua tarvitaan. Mietimme myös sitä, kuinka elämämme voisi olla jopa tylsempää ilman auttavia käsiä. Kerroin työssäni eteen tulleista tilanteista, joissa olimme mahdollistaneet monia toimintoja vapaaehtoistyön kautta.

Toimintatuokion rungossa oli tarkoituksella toistoa siten, että samat asiat tulivat toisella tavalla esille uudelleen. Ajatuksena oli, että tuokion edetessä oma tietämys vapaaehtoistyöstä karttuu ja joitakin asioita osataan toiston kautta omaksua selkeämmin.

Tähän nojaten otimme uudelleen myös käsiteltäväksi vapaaehtoiselle tulevan hyödyn moninaisuuden. Kerroin kokemuksen synnyttämiä näkemyksiä siitä, kuinka olin nähnyt syrjäytyneisyyden vähentyneen joidenkin vapaaehtoisten kohdalla ja auttajien ottaneen aina rohkeampia askelia omassakin elämässään. Näin tuli esille myös vinoutunut käsitys jonka mukaan vammaiset olisivat usein huono-osaisia ja sisäänpäin kääntyneitä. Vaikka emme puhuneet suoraan vammaisuuden tai huono-osaisuuden käsitteistä valitsin esimerkeiksi valitsin tilanteita, joiden hyöty oli kohdentunut mahdollisesti samoihin osa-alueisiin, joissa he voivat kokea ongelmia elämässään.

6. AUTTAMISTILANTEIDEN TAULU

Kun olimme käsitelleet avun kohteet, kävimme läpi myös auttamistilanteita (kts. kuva 3) kartoittaen osallistujien näkemyksiä heille mahdollisesti soveltuvista tilanteista vapaaehtoistyön kentällä. Kohteita ja tilanteita ei tarkoituksellisesti käsitelty yhtä aikaa tai peräkkäin, jotta nämä kaksi aspektia eivät menisi keskenään sekaisin.

Avustustilanteet oli luokiteltu neljään erityyppiseen: 1. ulkoilu, 2. asiointi 3. muu vapaa-ajantoiminta ja 4. kauppa-apu. Tekijät valikoituvat olemassa olevan asiakastarpeen mukaan ja sen perusteella, mihin osallistujilla on valmiuksia ottaa osaa. Tilanteet käsiteltiin jälleen kuvien kautta. Jokainen valitsi yhden kuvan sen mukaan mikä, tuntui mielenkiintoiselta ja halutulta tilanteelta auttaa.

Kuva 4. Auttamistilanteet

7. Toiminnallinen tuokio päättyi spontaaniin valintaan kirjoittaa osallistujille jokaiselle MAHTI – korttien taakse henkilökohtainen tervehdys ja kiitokseni mukana olostani. Alkuperäinen tarkoitukseni oli päättää tuokio siihen, että he saisivat MAHTI – tunnekortteja käyttäen ilmaista tunnetilaansa tuokion jälkeen. Huomasin kuitenkin kortteja valitessa, että osallistujat päätyivät valitsemaan kokonaisvaltaisesti ajateltuna kortteja sen mukaan miten he kokivat itsensä.

MAHTI – tunnekortit on kehitelty Kehitysvammaisten tukiliiton MAHTI – projektin materiaalina. Korteissa on 50 eri tunnetilaa ilmaistu ilmeikkään susihahmon muodossa. (kvtil.fi 2017)

Kuva 5. Toiminnallinen tuokio, osallistujat

5 TULOKSET JA NIIDEN ANALYSOINTI

Edelleen on vallalla ajatus altruistisesta motiivista vapaaehtoistyössä, jossa vapaaehtoinen antaa itsestään ulospäin vastaanottajalle työnsä lahjana. Kehyksenä on yleensä sosiaalihuollon piiriin kuuluva toiminta, kohteena lapset, huono-osaiset tai ikäihmiset jotka tarvitsevat vapaaehtoisen apua. Tämä kaikki on osa vallitsevaa vapaaehtoistyön paradigmaa (Rochester ym. 2012, 10–11.) Kuitenkin vapaaehtoistoiminta on paljon muutakin kuin antamista.

Keskusteluissa kehitysvammaisten parissa työskentelevien kanssa tämä tuli toistuvasti esille: Me haemme yhteiskunnassa avunkohteita ja pidämme itseämme hyväntekijöinä.

Lounais-Suomen Avustajakeskuksen tuettu vapaaehtoistoiminta edustaa uudentyyppistä ajattelua siinä, että me emme voi määrittellä milloin kenenkin tulee olla kohde. Henkilö, joka koetaan avun kohteeksi, voi olla muutakin kuin vain kohde. Hänellä on ääni ja oma tahto, jonka esiintuloon voimme kansalaistoiminnalla vaikuttaa.

Meidän tulee mahdollisuuksien mukaan suunnitella sekä toteuttaa 3.sektorilla palvelu siten, että se kattaisi nykyistä laajemman ihmiskirjon. Me kohdennamme palveluja liiaksi keskivertokansalaiselle unohtaen monimuotoisuuden. Ehkä tulosajattelu sitoo tätäkin palvelukehityksen muotoa. Etsitään keskiverto palvelumuoto, joka on sovellettavissa mahdollisimman vähin työtunnein ja näin ollen kustannuksiltaan minimissä. Etenkin 3.sektorin rahoittajien tulisi tulevaisuudessa paneutua tähän ongelmaan ja ottaa monimuotoisuuden suunnittelu yhdeksi painopisteeksi rahoitusta myönnettäessä.

Kansalaistoiminnalla on oma roolinsa yhteiskunnallisessa vaikuttamisessa ja meidän tulee antaa tila kaikille kansalaisille toteuttaa itseään. Me emme ole täällä keskiverron vuoksi. Yhteiskunnallisestikin ajatellen, poistamme eriarvoisuutta ja vapautamme sellaisia voimavaroja joiden olemassaoloa ei aina edes tunnusteta. Vapaaehtoistyö sijoittuu kansalaissektorille, jota kutsumme myös 3.sektoriksi. Siellä annetaan mahdollisuuksia vaikuttaa, ei ehdollisteta tai luoda pakotteita. Osallistumisen haasteita käsittelevässä osuudessa mainitsin intres-

sien kautta aktivoitumisen yhtenä päätekijänä osallisuudessa. Toisin päin katsottuna aihetta voisi mielestäni lähestyä myös pakottavista toimista käsin (vt. velvoittavat työvoimapolitiittiset toimenpiteet). Nämä toimet voivat kääntyä itseään vasten, koska niissä ei kysytä osallistujan intressejä eikä palvelua suunnitella niiden pohjalta. Itseään vasten kääntyminen tarkoittaa tällöin motivaation puuttumista, passiivisuutta ja osallisuudesta kieltäytymistä. Osallistuja voi olla paikalla pakotteen edessä, mutta ei läsnä ja aktiivisesti toimimassa oman hyvinvointinsa eteen. Tämä näkyy toimintamotivaation puuttumisena sekä lyhytjännitteisenä hyödyntävoitteluna.

Käsittelen analyysiosuudessa kehittämissi aikana esiin tulleet seikat tutkimuskysymysten kautta. Ne ovat työni pääkohdat ja toimivat Lounais-Suomen Avustajakeskuksen ”tuettu vapaaehtoistoiminta” - projektia suunniteltaessa opinnäytetyöni käytännön tuloksina. Vaikka projekti ottaa vasta ensiaskeliaan, alkaa kokonaiskuva tarpeista sekä toteuttamistavoista kehittämissi kautta hahmottumaan.

Hyväksi koettuja menetelmiä laajennetaan sekä muokataan muille erityisryhmille soveltuviksi ja tuloksia tullaan kokonaisvaltaisesti käyttämään Lounais-Suomen Avustajakeskuksen vapaaehtoistoiminnan palvelunmuotoilussa. Niin toimihenkilöhaastattelu kuin kohderyhmän käyttö asiantuntijoina (toiminnallinen tuokio) on otettu suurella mielenkiinnolla vastaan. Lähestymistapa on herättänyt yhteistyökumppaneissa kiinnostusta sekä halua toimia yhteistyössä. Tapaa voisi kutsua arvostavaksi yhteistyöksi, jossa yhteistyö rakennetaan toiminnan sisälle, kiinteäksi osaksi suunnittelua.

5.1 Tarve ja osallisuuden hyöty

Vammaisen ihmisen hyvinvoinnin portaat rakentuvat samoista aineksista kuin valtaväestön portaat. Ihmissuhteet, taloudellinen toimeentulo sekä mielekäs toiminta toimivat kantavana pohjana. Yksi merkittävä tekijä tässä hyvinvoinnin perustassa on ihmisen oikeus olla osallistuvana kansalaisena yhteiskunnassamme. (Haarni 2006, 10.) Tämän vuoksi vammaispolitiikan yksi perimmäinen haaste on rakentaa yhteiskuntaa siten, että myös vammaiset ihmiset otetaan

huomioon aktiivisina toimijoina ja heille annetaan mahdollisuus osallistua (Sosi-aali- ja terveysministeriö 2006, 7). Tämä osallisuuden merkitys tuli esille myös kehitysvammaisille sekä pitkäaikaissairaille suunnatussa toiminnallisessa tuoki-ossa Mynämäellä. Osallisuuden tarve näkyi kiinnostuksena Avustajakeskuksen toimintaan sekä osallistuvana otteena toimintatuokion kansalaistoiminnan ky-symyksiin. Toiminnallisen tuokion jälkeen osallistujat olivat iloisia, kiittelivät vie-railusta ja olivat silmin nähden tyytyväisiä tuokion antiin.

”Minun ymmärtääkseni Suomi on kehitysvammapuolella kehitysmaa vielä, meillä otetaan hyvin huonosti kehitysvammaiset huomioon yhteiskunnalli-sena voimavarana, ainoastaan kohteena. Monissa muissa Euroopan maissa otetaan ihan eri tavalla vammaiset huomioon. Tässä tarvitaan iso muutos. Onneksi viimevuotiset toimenpiteet, etenkin Helsinki kehitys-vamma 57 ry:n tuen avulla, kehitysvammaisiin kohdistuviin asenteisiin on tullut muutosta (radio valo, Pertti Kurikannimipäivät jne.)” H3/4

Tutkittua tietoa vammaisten tai pitkäaikaissairaiden tekemästä vapaaehtoistyös-tä löytyy niukasti jos lainkaan, eikä meillä ole muutenkaan päätöksenteossa panostettu erityisryhmien kansalaistoiminnan osallisuuden mahdollistamiseen. Yleisestikään vammaisten vapaa-ajan osallisuutta ei ole Suomessa tutkittu laa-jamittaisemmin (Haarni 2006, 24). Vammaisia ei mielletä yleisesti kansalaistoi-minnan aktiiveiksi, vaan jopa negatiivisessa valossa itse avun tarpeessa olevik-si (Roker ym. 1998, 725-726). On puhuttu perinteisestä vammaisuutta tarkaste-levasta mallista, jossa vammaisen ihminen toimii hyväntekeväisyyden kohteena (Vehmas 2004, 41-49). Kuitenkin vammaispoliittiset ohjelmat, niin Suomessa kuin maailmalla, viestittävät kehittämisen tarvetta vammaisten yhteiskuntaan kiinnittymisessä, osallistumisen mahdollistamisen kautta (Hakala 2015, 28).

”Ihmisen tärkein tavoite on olla hyödyksi, halu tuntea olevansa tärkeä yh-teiskunnassa. Parasta on se todella hyvä ja avoin palaute ja kiitollisuus, se on mielestäni tärkeää näille avustettaville sekä henkilöille avustamas-sa. He tuntevat itsensä välillä kuin toisen luokan kansalaisiksi, kun on ky-kyjä sekä halua ottaa osaa, mutta ei anneta mahdollisuuksia.” HA3/4

”Heille on tosi tärkeätä olla osallisena yhteiskunnassa, on tapa mikä ta-hansa” HA2/4

Haastatteleman vammaisten kanssa työskentelevät ihmiset edustivat ajattelua, jossa nähdään ohi ihmisen erilaisuuden. Heille oli hyvin tärkeää, että emme puhu vammaisista, tulee puhua yksilöistä vamman takana.

”Valtaosalle oma kehitysvamma tai sairaus ei ole mikään uutinen, mutta tärkeää ehkä on se että välttää myös puheessa sen korostamista. Kohtaa heidät ilman sitä leimaa.” HA1/4

”Jos aliarvioi tai pistät itsesi yläpuolelle, toinen huomaa. He kyllä aistivat nopeasti epärehellisuuden sekä väärän asenteen.” HA4/4

Kehitysvammaisten tukiliiton viestintäpäällikkö Merja Määttänen totesi artikkelissaan (2015, 5), kuinka nykyinen vammaisille suunniteltu aktivoiva päivätoimintajärjestelmä lisää kuulua vammaisten sekä vammattomien välillä sen sijaan, että toimenpiteiden tulisi auttaa vammaista integroitumaan olemassa olevaan yhteiskuntaamme. Hän toteaa myös oman elämän sisällön valinnanvapauden supistuvan, kun vammaiselle suunniteltu palvelu osoitetaan hänelle valmiiksi mm. päivä- tai työtoiminnan kautta. Elämä rajoittuu mahdollisesti akselille ”aamulla lähdin vammaisten asumispalvelusta vammaisille tarkoitettuun työtoimintaan ja matka taittui vammaisille suunnitellulla taksitoiminnalla”. Mahdollisuuksia ottaa osaa aktiiviseen kansalaisuuteen on vammaisilla ihmisillä hyvin vähän. (Määttä 2015, 5)

Vammaisille järjestetty päivätoiminta ei osaltaan aina rohkaise, saati integroi yksilöitä ottamaan osaa yhteiskuntaan kansalaistoiminnan kautta. Myöskään aktiiviseen työelämään kiinnittyminen voi heikentyä, jos osallistuja sitoutetaan vahvasti päivätoimintaan. Tutkimusten mukaan yksi suuri este vammaisille työllistymisessä on päivä- ja työtoimintaan kiinni kasvaminen; motivaatio muuhun puuttuu (Vesala ym. 2015, 44–45). Johtuuko tämä perustavanlaatuisesta motivaation puutteesta asiakkaalla, vai siitä että muuhun ei rohkaista tarpeeksi? Huono-osaisiksi luokiteltavien henkilöiden katsotaan usein ajautuvan omalle polulle, joka ei vahvasta osallisuutta. Osallisuuden kokeminen korostaa ihmisen aktiivisuutta muillakin elämänalueilla ja voisi näin johtaa monen ryhmän kohdalla itsenäisempään otteeseen mm. työelämässä.

”Osallistuminen kansalaisyhteiskuntaan, vapaaehtoistoimintaan ja julkisiin innovaatioihin perustuu sisäiseen motivaatioon varassa. Siksi erilaisia

kansalaisosallistumisen muotoja tulisi tarkastella siitä näkökulmasta, miten ne tukevat kansalaisten omaehtoisuutta, kyvykkyyttä ja yhteisöllisyyttä. Oikeilla toimenpiteillä voimme selvästi lisätä ihmisten kiinnostusta osallistua paikallisiin ja kansallisiin yhteiskunnallisiin prosesseihin sekä luoda uusia arvokkaita tuotteita ja palveluita julkisten innovaatioprosessien kautta.” (Martela & Jarenko 2014, 7)

Kivikkokujan toimintakeskuksessa järjestetyn toiminnallisen tuokion päättymisen jälkeen työkeskuksen ohjaajat ovat välittäneet viestiä osallistujilta. Suuri osa osallistujista on osoittanut kiinnostuksensa tulla mukaan toimintaan ja odottavat kovasti vapaaehtoistyöhön osallistumista.

5.2 Osallistumisen ongelma?

Erityisryhmien tavoittaminen vapaaehtoistoiminnan piiriin on koettu ongelmalliseksi. Näille ryhmille on usein järjestetty vahvaa sekä sitouttavaa palvelu- sekä tukitoimintaa. Tukitoimet ovat joko vahvasti työvoimapolitiittisiin toimenpiteisiin sidottuja tai toimivat kuntouttavana toimintana. Koska on kyse erityisryhmistä joilla on mahdollisesti myös osallistamisen hidasteita arjessa, voidaan perustoimenpiteiden rinnalle lisätty aktivoiva toiminta kokea vaikeaksi lähestyä. Näin myös vapaaehtoistoimintaan osallistuminen voi tuntua omiin voimavaroihin nähden haastavalta. Tämä kysymys nousi esille myös kehitysvammaisille sekä pitkäaikaissairaille järjestetyssä toiminnallisessa tuokiossa. Muutama osallistuja kertoi olevansa kiireinen pajatoiminnassa joka on heille kuntouttavaa työtoimintaa. He epäilivät, että eivät jaksaa osallistua muuhun toimintaan.

Kun toimintoja suunnataan erityisryhmille, tulisi jo velvoittavissa toimenpiteissä luoda enemmän intressien kautta tulevaa vapautta ja näiden toimenpiteiden puitteissa antaa tilaa osallistua vaikkapa kansalaistoimintaan. Tällöin asiakas ei kuormitu liikaa päällekkäisistä toimenpiteistä. Osallistumisen ongelmiin näin ollen voi löytyä ratkaisu yhteistyöstä eri toimijoiden välillä. Myös informaation kulku tehostuu sekä yhteistyön merkitys esimerkiksi projektien kautta lisääntyy. Meidän ei tulisi luoda palveluja palveluiden päälle, vaan laajentaa palvelun tarjontaa emopalvelun sisällä. Emopalvelu voi olla kunnan tuottamaa työtoimintaa, kuntouttavia toimenpiteitä, maahanmuuttajille suunnattua kotouttamispalvelua tai jäsenjärjestön palvelua esim. kehitysvammaisille. Yhteistyömahdollisuuksia

on paljon, innovatiivisia tapoja hyödyntää niitä tarvitaan vain enemmän. Uskoakseni yhteistyöhön riittäisi toimihenkilötasolla paljonkin innostusta, mutta palvelurakenteet voivat tarvita uudelleen arvioimista sekä kehittelyä asiakaslähtöisemmiksi.

”Kyllä täällä on hyvin asiakaslähtöistä ajattelutapaa. Mikä vain on asiakkaalle paras, se on se juttu. Myönteinen ajattelutapa yhteistoimintaan.” H2/4

Myös rahoitusjärjestelmien tulisi aktiivisesti poistaa kilpailuasetelmia 3. sektorilla. Tässä peräänkuulutan yhteistyön korostamista mm. rahoitusten saannissa. Tulisi luoda lisää mahdollisuuksia rahoituksenkin puitteissa palvelurakenteen yhteistyöhön jopa kunnan kanssa.

”Teette joitakin sellaisia suunnitelmia joita mekin ehkä suunnittelemme. Kilpailuasetelma tulee asiakasryhmästä jo.” H4/4

Kuitenkin yhteistyö koettiin silti tärkeäksi tekijäksi:

”Yhteistyö on kuitenkin tärkeää ja tekemistä riittää” H4/4

Matalan kynnyksen vapaaehtoistyössä tulee ottaa huomioon myös psykologiset esteet erityisryhmien mukaantulossa tuetun toiminnan piiriin. Koska osallisuuden esteellisyys voi olla vahvassa kytköksessä huonoon itsetuntoon, näitä ihmisiä voi olla lähtökohtaisesti vaikea tavoittaa. Toiminnallisessa tuokiossa oli muutama hyvin ujo ja helposti vetäytyvä henkilö mukana. Heidän kohdallaan oli etua siitä, että olin käynyt paikalla jo aikaisemmin. Vahvaa kontaktia ei ensikäynnillä syntynyt, mutta olin tuttu kasvo ja se edesauttoi toiminnallisessa tuokiossa kontaktointia. Monet kehitysvammaiset eivät näkemykseni mukaan ohjautuisi itsenäisesti vapaaehtoistyön piiriin. Yhteistyön kautta vapaaehtoistyön markkinointi sekä erityisryhmien lähelle tuleminen onkin tärkeää. Pelkkä lehti-ilmoittelu ei riitä asiakaskunnan luomiseen. Palvelua tulee markkinoida ajatuksella, että me autamme löytämään jokaisen omat osaamisalueet, jos itse ei osaa niitä arvostaa (Rochester 2010, 195–196).

”Heillä monesti luottamuksen saaminen kestää vuosia. Parastapa toimia on yhteistyö ohjaajien kanssa. Markkinoinnissakin se tulee ottaa huomi-

oon, me tunnemme asiakkaat ja tiedämme yksilökohtaisesti miten lähestyä yksilöitä.” H2/4

5.3 Mentorointi, tuki ja koulutus

Vertaismentoroinnin periaatteena pidetään kahden suuntaista oppimista siten, että mentoroinnin aikana kumpikin osapuoli vastaanottaa aiheesta käsiteltävää tietoa omaksumismielessä. Kuitenkin erityisryhmien mentoroinnissa, kun on kyse erilaisuuden mentorointi, mielletään erityisryhmään kuuluva henkilö helposti altavastaajan asemaan. Tätä mielikuvaa voi yrittää poistaa, jos mentorointi halutaan toteuttaa vertaismentoroinnin periaatteella, joka muuten voisi sopia vapaaehtoisten välisessä mentoroinnissa. Mielikuvaan voidaan puuttua tuomalla keskusteluun asetelma, että erityisryhmät voivat opettaa omalla toiminnallaan myös muita. Heillä on oma tapansa lähestyä asiakasta sekä paljon asioita, joista mentoroinnin toinen osapuoli voisi omaksua piirteitä. Vapaaehtoistyön tilanteet voivat myös olla mentorointikohteita siten, että niistä opitaan yhdessä ja toimintaa suunnitellaan opitun perusteella yhdessä. Näin vertaismentoroinnin osapuolet pysyvät tasavertaisina ja vähennämme eriarvoisuutta palvelun sisällä.

Erilaisuuden mentoroinnissa on omat lainalaisuutensa, vaikka päätetään pysyä vertaismentoroinnissa. Niin kuin erityisryhmillä yleensäkin, erilaisuuden mentoroinnissa ei tule korostaa erilaisuutta. Tämä erilaisuuden korostamisen negatiivinen leima tulee esille asiantuntijahaastatteluissa selkeästi. Vapaaehtoistoiminnan kautta osallistamisessa meidän tulee pyrkiä helposti lähestyttävään konseptiin, jossa mukanaolija saa kokea tunteen yhdenvertaisuudesta. Tämän yhdenvertaisuuden kautta kansalaistoiminnan tärkeys henkilökohtaisena kokemuksena saa nostetta ja kykenemme osaltamme osallistamaan ihmisen jatkosakin toimintaan. Hän saa toimia tasavertaisena, kokea onnistuvansa ja omalla toiminnallaan vaikuttavansa yhteiskunnassa sen yhtenä tasavertaisena jäsenenä, ilman altavastaajan tai objektin roolia.

Tuki

Vaikka erityisryhmillä tulisi Lounais-Suomen Avustajakeskuksessa olemaan oma mentorointiin pohjaava toiminta, se ei poista korostetun tuen tarvetta. Mentoroitsijoina toimisivat vertaiset eli vapaaehtoistyötä pidempään tehneet henkilöt. Samalla Avustajakeskuksen alueohjaajan tulee olla osa ryhmää ja tuoda siihen ammatillinen ohjaus sekä tuki. Palvelua voidaan kehittää yhdessä tehdään – periaatteella, mutta ammatillinen lähestymistapa näkyy kokonaisvaltaisessa ryhmäohjauksessa sekä vastuunottajan roolissa.

Tehostettu tuki on hyvä suunnitella siten, että se tunnustelee avun tarvetta eri tilanteissa ja on aktiivinen osapuoli. Haastatteluissa tuli hyviä ehdotuksia siitä, kuinka yhteydenpito vapaaehtoiisiin tulisi olla kyselevää sekä kehittävää siten, että ongelmallisiin tilanteisiin pystytään tarttumaan heti. Eteenkin kehitysvammaisten kanssa tuki korostuu sääntöjen sekä ohjauksen kertaamisella tasaisin väliajoin.

”Uudessa toiminnassa on aina se riski, että joku lähtee menemään pieleen, jos siihen ei tartuta ajoissa. Sitten voi tulla iso vahinko. Tulee olla kanavat mihin ottaa yhteyttä, jos ilmaantuu tarvetta.” H3/4

”Sääntöjä tulee korostaa moneen kertaan ja usein. Saattavat unohtua, jos tulee paljon uutta asiaa.” H3/4

Koulutus

Vapaaehtoisille järjestettävää koulutusta tulisi toteuttaa myös erityisryhmille. Tämä tuo heille tunteen siitä, että he ovat vapaaehtoistyössä yhtä arvokkaita kuin muutkin vapaaehtoiset. Ryhmästä riippuen koulutus tulee suunnitella sen mukaan, mikä tehtävänkuvan mukainen tarve on. Koulutuksen ei tarvitse laajuudeltaan olla normaalikäytännön mukainen, mutta erityisryhmien vapaaehtoisilla tulee olla mahdollisuus ottaa halukkuutensa mukaan myös niihin osaa. Koska vapaaehtoistyötä tehdään sopimusasiakkaille, projektilla tulee olemaan tiedossaan eteen tulevan vapaaehtoistyön tehtävänkuva etukäteen. Näin koulutus saadaan suunniteltua sitä vastaavaksi.

”Kaikille ei kannata opettaa kaikkea. Jos on erilaisia toimintoja, niin koulutuksen tulee olla just siihen tehtävään.” H2/4

Jotta koulutus ja vapaaehtoistyön tekeminen eivät ajaudu toisistaan liian kauas, voidaan miettiä esim. kehitysvammaisten ryhmän kohdalla koulutuksen järjestämistä yleisenä koulutuksena vapaaehtoistyöstä. Tehtävänkuvan mukainen koulutus voidaan tällöin järjestää käytännönläheisesti esim. yhteistyötahon tiiloissa mentorointiryhmän kesken ensimmäisessä avustustilanteessa.

Lounais-Suomen Avustajakeskukselta löytyy tieto-taitoa vapaaehtoistyön koulutuksesta. Heidän tehtäväkseen voisi jäädä tässäkin kohtaa erityisryhmistä mukaan tulevien vapaaehtoisten kouluttaminen, osana omaa toimintaa.

Mentoroitsijoille järjestettävä koulutus on hyvä sopia siten, että koulutusosiossa on mukana myös asiantuntijoina erityisryhmän henkilöitä tai heidän kanssaan toimivia alan ammattilaisia. Etenkin ammattihenkilökunnalla on näkemystä asiakasryhmästä sekä siitä miten kohtaamis- ja mentorointitilanteet saadaan toimimaan sujuvasti. Tällä menettelyllä saadaan myös korostettua yhteistyön merkitystä.

6 LOPPUPÄÄTELMÄT

Vapaaehtoistyön sekä kansalaistoiminnan näyttäytyminen yhteiskunnassamme on mielenkiintoinen aihe. On yllättävää kuinka vähän Suomessa korostetaan kansalaistoiminnan osallistavaa merkitystä osana kansalaisten hyvinvointia, sosiaalisena pääomana. Meillä arvostetaan vahvasti työn tekoa osana yhteiskuntaan kiinnittymisessä ja tähän perustuvat Suomessa työvoimapolitiittiset toimenpiteetkin. Tämä vaikeuttaa ratkaisevasti myös kansalaissektorin vaikuttavuutta ja roolia ihmisen elämässä. Myös yhteistyö kolmannen sektorin sekä kunnan välillä jää ohueksi, koska kansalaistoiminnan motivoivaa osallistamista ei arvosteta tarpeeksi.

Inklusiivisuuden lisääminen vaatii Rochesterin ym. (2010, 201) tutkimusten mukaan kohdennettua rahoitusta ja huomiota palvelun suunnittelussa. Järjestöjen tulisi tulevaisuudessa keskittyä myös omien rahoittajiensa kanssa keskusteluun inklusiivisen palvelurakenteen rahoittamisesta. Keskustelunavauksen tulee lähteä järjestöistä itsestään, koska heillä on ääni joka osaa kertoa tarpeesta. Sitä ei tulisi jättää huomiotta. Kokemus on osoittanut, että kaikkea peruspalvelun muutokseen tähtäävää ei voida toteuttaa ilman rahoitusta. Viimeiset kymmenen vuotta on puhuttu marginaaliryhmien aktivoimisesta vapaaehtoistyöhön. Monet järjestöt yrittäneet toteuttaa tätä perustoiminnan ohella kuitenkin onnistumatta ja tämä on korostanut myös puhetta erityisryhmien kohtaamisen vaikeudesta. Ehkä kohtaaminen on vaikeutunut juuri palvelumuotoilun heikkouden vuoksi? Ilman rahoitusta emme kykene luomaan uusia innovaatioita sellaisiksi, että niillä olisi vaikuttavuutta (mt. 205).

Työssäni on käynyt ilmi, että erityisryhmillä on halua, tahtotilaa sekä motivaatiota ottaa osaa vapaaehtoistyöhön. Koska alamme uskoa heidän kompetenssinsa olemassaoloon ja annamme heille mahdollisuuden käyttää sitä yhteiseksi hyödyksi?

Vaikka olemme yhdenvertaisia, me emme ole samanlaisia. Meidät tulee ottaa huomioon yksilönä ja luoda palveluportaista muovautuvia. Erilaisuutta ei tarvitse korostaa, mutta pyrkimys tasapäistää on jatkunut liian pitkään jopa yksilöllisyy-

den kustannuksella. Uskon, että osa tästä kumpuaa pelosta. Pelätään, että erillaisuuden esiin nostaminen on sormella osoittelua.

6.1 Keskeiset tutkimustulokset - malli

Iris Young puhuu ”yhtenäisinä erossa” – mallista (together-in-difference). Me katsomme usein erityisryhmiä homogeenisenä joukkona, mitä ne eivät ole. Me ajattelemme toteuttavamme kaikille tasapuolisesti avointa kansalaistoimintaa, mutta Young tulkitsee käsitteet mahdollistuminen (enablement) sekä osallistuminen (participation) siten, että kummankin tulee toteutua jotta voimme puhua aidosti avoimesta toiminnasta. (Young 2002, 237-252.)

Ongelmallisinta työssäni oli juuri kohderyhmien monimuotoisuus erityisryhminä. Heidän kanssaan ei voi noudattaa yksiä ja samoja menettelytapoja ja näin ollen lähdemateriaalikin laveni odottamaani laajemmaksi. Lounais-Suomen Avustajakeskuksen projektin näkökulmasta erityisryhmät ovat asiakkaita ja projektisuunnitelmaan tarvittavan kartoituksen kohde. Näin ollen projekti määritteli työni laajuuden näiltä osin. Pyrin kuitenkin pitämään opinnäytetyöni osiot selkeinä sekä spesifisti kohdennettuina, jotta kokonaiskuva ei rikkoontuisi. Onnistuin mielestäni tässä hyvin, vaikka matkan varrella tuntui välillä epätoivoiselta saada runko johdonmukaiseksi. Hyväksi keinoksi osoittautui menetelmien (haastattelu sekä toiminnallinen tuokio) kohdentaminen yhteen ryhmään. Näitä samoja metodeja voidaan kuitenkin käyttää tulevaisuudessa hieman muokaten myös muihin projektin erityisryhmiin.

Ainoa ratkaisu tuetun vapaaehtoistyön mallissa (kts. kuvio 2) ei tule olla perustoiminnasta täysin eriytetty toiminta, jossa matalan kynnyksen palvelua sovelletaan omassa yksikössään. Palvelu tulee suunnitella mahdollisimman helpporakenteiseksi ja siirtymät olemassa olevaan palveluun mahdollistavaksi. Erityisryhmistä etenkin maahanmuuttajat sekä syrjäytymisuhan alla olevat pitkäaikaisesti työttömät voivat olla ryhmiä, jotka hyvinkin nopeasti pystyvät integroitumaan Lounais-Suomen Avustajakeskuksen olemassa olevaan vapaaehtoistyön piiriin.

Kuvio 2. Tuetun vapaaehtoistyön malli lievästi kehitysvammaisille sekä muille sovellettavissa oleville ryhmille

6.2 Tutkimuksen luotettavuus

Koska tuetun vapaaehtoistyön sekä kansalaistoiminnan näyttäytyminen erityisryhmissä on Suomalaisissa tutkimuksen valossa vielä marginaalista, haasteena oli soveltaa ulkomailta tulleita kokemuksia omiin näkemyksiini sekä menetelmieni tuloksiin. Benchmarking olisi toiminut hyvin opinnäytetyön aiheen piiriin kehittämistyön metodina. Aihe oli mielenkiintoinen, mutta aikani sekä opinnäytetyöni laajuus ammattikorkeakoulun työnä oli rajallinen. Hyvin moni aihealue jäi pintapuoliseksi selvitykseksi, keskittyen pääkohtiin ja saavutettavissa oleviin lähteisiin. Pyrin kuitenkin saamaan olemassa olevan tiedon sallimissa puitteissa mahdollisimman autenttisen näkemyksen erityisryhmille kehitettävästä tuetusta vapaaehtoistyöstä.

En ole vammaistyön asiantuntija ja jouduin paljon pohjaamaan yhdistettyä tietoa omaan käytännön kokemukseeni erityisryhmistä. Monitieteellinen yhteistyö voisi tämän tyyppisessä työssä synnyttää syvempää tutkimusta ja toisi laajempaa näkemystä kehittämistyöhön.

Tutkimuksellisesta näkökulmasta pelkoni oli että, haastateltavien määrän ollessa suhteellisen pieni, haastattelujen kautta saadun informaation validiteetti kärsii. Vaikka haastattelut olivat puolistrukturoituja ja yksioikoisten kysymysten sijaan keskityin aihealueisiin, vastaukset saivat kuitenkin vastapainoa aineistotutkimuksen taustasta. Nämä tukivat toisiaan yllättävän hyvin. Olisin voinut jättää haastattelut kokonaan pois ja tyytyä yleiseen toiminnalliseen tutkimukseen aihealueesta, mutta koin kentällä tapahtuvat kohtaamiset tärkeiksi tulevassa kehittämistyön toteutuksessa. Hyvin keskeiseksi tässä osoittautui ajankohtaisen tiedon hankkiminen. Kansalaistoiminnan näyttäytymisestä sekä vapaaehtoistoiminnasta saatava tieto on muuttunut sitä mukaa kun uusia tutkimuksia on ilmestynyt.

6.3 Tutkimuksen hyöty ja jatko

Puhutaan paljon esteettömyydestä rakennetussa ympäristössä, mutta osallisuus rakentuu myös instituutioiden kautta. Organisatorista esteettömyyttä erityisryhmien näkökulmasta on tutkittu vähän ja oman näkemykseni mukaan tähän tulisi keskittyä tutkimustyössä laajemmin. Toivoisinkin että jatkossa inklusivisuutta pohditaan erityisryhmien tarpeet huomioon ottaen ja siitä käytännöstä tulee osa palvelumuotoilua.

Näin kautta ajatellen näen opinnäytetyöni olevan osa sitä keskustelua ja toivotavasti se myös näyttäytyy tarpeena palvelujen kehittämisessä sekä mahdollisesti tulevaisuudessa tutkimusten kohteena.

Tällä hetkellä poliittisissa ohjelmissa (vammais- ja maahanmuuttajapoliittiset ohjelmat) kehoitetaan periaatteen tasolla erityisryhmät ottamaan huomioon tekijänä mm. kansalaistoiminnassa. Kansalaistoiminnan on todettu olevan murroksessa Suomessa tapahtuvan Sote - uudistuksen myötä. Tämä hetki on se, jolloin 3.sektorin tulisi toimia suunnan näyttäjänä, ilman että se odottaa sopivaa suuntaa rahoittajilta ja siirtyy toiminnallaan osoitetuille alueille. Rahoittajien kanssa tehty yhteistyö korostuu ja yhteistyöavauksiin uusillakin kentillä tulee pyrkiä. Kansalais-sektori kuuluu kansalaisten äänelle. Meillä on suuri vastuu sen äänen kuuluviin nostamisessa.

Lounais-Suomen Avustajakeskus pystyy tarjoamaan vahvan osaamisalueen vapaaehtoistyössä sekä vammaistyössä yhdessä paketissa. Avustajakeskuksen vapaaehtoisresurssit koostuvat kattavasta joukosta yhteiskunnassamme vaikuttavia ihmisiä. Kyseessä on toiminta, jota on järkevää jatkossakin tukea - eikä ainoastaan kehittämistyön merkeissä. Kehittämistyö on niin kauan kannattavaa, kun siitä jää jälki organisaation pysyvään toimintaan. Nämä pysyvät jäljet vaativat rahoittajien huomion. Kunnat jotka toimivat Lounais-Suomen Avustajakeskuksen yhteistyökumppaneina hyötyvät jokaisesta kehitystyön hedelmästä, joka tulee jäämään perustoimintaan ja näkymään madallettuna kynnyksenä.

Erityisryhmien huomioon ottaminen vapaaehtoistyön toteuttajina ja heille suunnattu osallistava palvelu sekä kohdennettu tuki on osaltaan kuntien vastuulla olevaa ennaltaehkäisevää sosiaalipalvelua. Se rohkaisee järjestöjä vahvaan yhteistyöhön toiminnan kehittämisessä sekä luo uudentyyppistä palvelumuotoa.

Projektin jatkoa ajatellen suositukseni on nostaa esille ja tähdätä tämän palvelun tärkeys kuntayhteistyön laajentamiseen. Eteenkin benchmarkkauksen kohteena käyttämälläni Iso-Britanniassa on hyviä kokemuksia järjestöjen sekä kunnan/valtion rahoitusyhteistyöstä erityisryhmien osallistavan vapaaehtoistoiminnan tukemisessa (Rochester ym. 2012, 84–102). Projektin tuloksilla Lounais-Suomen Avustajakeskuksella voisi olla mahdollisuus rahoituksen puitteissa integroida toimivia osa-alueita kuten erityisryhmien tuki, mentorointi sekä koulutus ja välitys olemassa olevaan toimintaan.

Näen laajan erityisryhmiä tukevan toiminnan integroimisen olemassa olevaan toimintaan resurssikysymyksenä. Kehittämistyöni on osoittanut minulle kuinka aikaa vievää sekä kompetenssia vaativaa erityisryhmien rekrytointi tulee olemaan. Yhteistyö eri kehitysvamma- ja mahanmuuttajajärjestöjen, sekä työttömien yhdistysten – saati laajennettuna ajatelle invalidi- ja vammaisjärjestöjen kanssa, vaatii resursseja. Tulevaisuuden riskinä voidaan nähdä resurssien riittävyys.

Kouluttaminen, mentorointi sekä erityistuki eivät voi olla kaikille ryhmille samoja ja niillekin tulee rakentaa projektin puitteissa omat mallinuksensa. Projektin tulee päättää jo alkumetreillä miten asiaa lähestytään. Uskotaanko kuntarahoituksen kasvuun ja lähdetään projektin puitteissa laajempaan kokonaisuuden suunnitteluun, vai suunnitellaanko projektin puitteissa suppeampi kokonaisuus.

Haastatteluiden ja oman näkemyksen perusteella on mahdollista, että pinnan alla monellakin järjestöllä on erityisryhmiä koskevaa osallistavaa toimintaa mm. vapaaehtoistoimintaa suunnitteilla.

Riski kohdentuu tällöin esiin tulleelle pelolle rahoituksen riittävyydestä kaikille. Projekteilla on ensisijaisen tärkeää yhteistyön korostaminen sekä mahdollisen jatkon osalta yhteistyökumppaneiden löytäminen sekä mahdollisesti jopa sen kautta rahoituksen hajauttaminen. Nämä kaikki ovat suhteellisen uusia malleja Suomen järjestökentällä ja aihe poiki:kin jatkokysymyksen:

Miten tällainen hajautettu rahoitus toimisi käytännössä?

Projektien kautta tutuksi ovat tulleet yhteistyössä tehdyt mm. RAY (STEA) sekä ERS - hankkeet, mutta tämä olisi jotain muuta, täysin uutta kehittelyä. Voisiko

kunta rahoittaa tulevaisuudessa ennaltaehkäisevänä toimintana erityisryhmien matalankynnyksen vapaaehtoistoimintaa hajautetusti eri järjestöjen kesken? Vastuualueet olisi jaettu järjestön vahvuusalueiden perusteella: vapaaehtoisten välitys, asiakas-suhteiden luominen (ikäihmisten palvelut, vammaispalvelut), koulutus, mentorointi jne.

Toiminnan kehittämisen jatkoa ajatellen ydin kysymys olisi selvittää vapaaehtoistoiminnan vastaanottajan ajatuksia erityisryhmistä vapaaehtoistyössä. Tätä palvelunvastaanottajan näkemystä sivuttiin hyvin vähän missään tutkimuksessa. Uskon sen tyypisellä tutkimuksella voitavan saavuttaa kokonaispalveluun, niin markkinoinnillista, kuin ennakkoluulojakin poistavaa näkemystä.

Ennakoimalla reaktioita me kykenemme toimimaan niiden poistamiseksi.

LÄHTEET

- Alitolppa-Niittamo, Anne & Säävälä, Minna 2013. Johdattelua kirjan teemoihin. Teoksessa Anne, Niittamo-Alitolppa & Stina, Fågel & Minna, Säävälä (toim.) Olemme muuttaneet – ja kotoudumme. Helsinki: Väestöliitto, 5-12.
- Anis, Merja 2008. Sosiaalityö ja maahanmuuttajat. Lastensuojelun ammattilaisten ja asiakkaiden vuorovaikutus ja tulkinta. Julkaisu: Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D47/2008. Viitattu 14.2.2017.
<https://oa.doria.fi/bitstream/handle/10024/35938/diss2008Anis.pdf?sequence=1>
- Anttila, Pirkko 2007. Realistinen evaluaatio ja tuloksellinen kehittämistyö. Helsinki: Akatiimi Oy.
- Arajärvi, Pentti 2009. Selvityshanke maahanmuuttajien työllistymisestä ja kannustinloukuista. Sisäasiainministeriön julkaisu 2/2009. Helsinki: Sisäasiainministeriö.
- Avustajakeskus, 2015. Toiminnan raportti vuodelta 2015. Viitattu 8.2.2017.
<http://www.avustajakeskus.fi/media/2009/12/AVUSTAJAKESKUS-2015.pdf>
- Avustajakeskus 2017. Avustajakeskuksen esittely. Viitattu 8.2.2017.
<http://www.avustajakeskus.fi/avustajakeskuksen-esittely>
- Avustajakeskus, video 2017. Viitattu 27.4.2017
<https://www.youtube.com/watch?v=xVAoVh9KyuA>
- Avustajakeskus, 2016. Toiminnan raportti vuodelta 2016. Turku: Lounais-Suomen Avustajakeskus
- Andrews, Jane 2005. Wheeling uphill? Reflections of practical and methodological difficulties encountered in researching the experiences of disabled volunteers. Julkaisu: Disability & Society (20:2), 201–212.
- Björklund, Liisa & Sarlio-Siintola, 2010. Inhimilliset toimintavalmiudet Suomessa hyvinvointipolitiikassa. Teoksessa Heikki Hiilamo & Juho Saari (toim.). Hyvinvoinnin uusi politiikka. Johdatus sosiaalisiin mahdollisuuksiin. Tampere: Diakonia- Ammattikorkeakoulun julkaisuja A Tutkimuksia 27, 37-69.
- Couton, Philippe & Gaudet, Stéphanie 2008. Rethinking Social Participation: The Case. Artikkel. Springer, Journal of International Migration and Integration of Immigrants in Canada 2008, osa 9 - numero 1.
- Grönfors, Martti 1982. Kvalitatiiviset kenttätutkimusmenetelmät. Juva: WSOY
- Elstub, Stephen 2011. Participation. Teoksessa Rubert Taylor (toim.) Third sector. research. Yhdysvallat: Springer, 105–119.
- Eskola, Jari & Vastamäki, Jaana 2015. Eläytymismenetelmä: perusteet ja mahdollisuudet. Teoksessa Raine Valli & Juhani Aaltola (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Jyväskylä: PS – kustannus, 27–44.
- Haarni, Ilka 2006. Keskeneräistä yhdenvertaisuutta. Vammaisten henkilöiden hyvinvointi ja elinolot Suomessa tutkimustiedon valossa. Stakes raportteja 6/2006. Helsinki: Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskus.

- Hakala, Katariina 2015. ”Kyllä ihmisoikeuksissa olisi parantamisen varaa!” Itsenäisen elämän haasteita vammaispalveluissa. Kehitysvammaliiton tutkimuksia 9. Helsinki: Kehitysvammaliitto.
- Harju, Aaro 2003. Yhteisellä Asialla. Kansalaistoiminta ja sen haasteet. Vantaa: Kansanvalistusseura.
- Harju, Aaro 2004. Vapaaehtoisia tarvitaan.
- Harju, Aaro 2005. Kansalaisyhteiskunta vapaaehtoistoiminnan innoittajana. Teoksessa Marianne Nylund & Anne Birgitta Yeung (toim.) Vapaaehtoistoiminta. Tampere: Osuuskunta Vastapaino, 58–80.
- Harju, Aaro 2007. Aarre loistamaan. Teoksessa Harju Aaro (toim.). Kansalaistoimintaan kätkeyty aarre. Espoo: Sivistysliiton Kansalaisfoorumi SKAF ry.
- Harju, Aaro 2010. Puheenvuoro kansalaisyhteiskunnan tulevaisuudesta. Helsinki: Sivistysliiton Kansalaisfoorumi SKAF ry.
- Heikkilä, M & Karjalainen, 2000. Köyhyys ja hyvinvointivaltion murros. Tampere: Tammer-Paino oy
- Heikkinen, Hannu L. T. & Huttunen, Rauno 2008. Hiljainen tieto, mentorointi ja vertaistuki. Teoksessa Auli Toom & Jussi Onnismaa & Anneli Kajanto (toim.). Hiljainen tieto. Tietämistä, toimimista ja taitavuutta. Kansanvalistusseura ja aikuiskasvatuksen tutkimusseura, 203–220.
- Hiilamo, Heikki & Saari, Juho, 2010. Sosiaalisten mahdollisuuksien politiikka. Teoksessa Heikki Hiilamo & Juho Saari (toim.). Hyvinvoinnin uusi politiikka. Johdatus sosiaalisiin mahdollisuuksiin. Tampere: Diakonia ammattikorkeakoulu, 13–35.
- Hokkanen, Liisa 2003. Vapaaehtoisuus – pala elämää. Pohjois - Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen julkaisusarja 6. Oulu: Pohjois - Suomen sosiaalialan osaamiskeskus
- Holmes, Kirsten & Smith, Karen 2009. Managin volunteers in tourism. Oxford: Elsevier Ltd.
- Hustinx, Lesley & Handy, Femida & Cnaan, Ram A. 2011. Volunteering. Teoksessa Rupert Taylor (toim.) Third sector research. Yhdysvallat: Springer, 73–89.
- Karjalainen, Jarno & Karjalainen, Vappu 2010. Kuntouttava työtoiminta – aktiivista sosiaalipolitiikkaa vai työllisyyspolitiikkaa? Empiirinen tutkimus pääkaupunkiseudulta. Terveysten- ja hyvinvoinninlaitos. Raportti. Viitattu 15.2.2017. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201205085148>
- Kearney, Jimmy 2007. Volunteering and test of time: Essays for policy, organisation and research. London: Institute for volunteering research.
- Keinänen, Taina & Mäkeläinen, Kati 2009. Aktiivinen kansalaisuus kotoutumisen edellytyksenä. Teoksessa Päivi Harinen & Veronika Honkasalo & Anne-Mari Souto & Leena Suurpää (toim.) Ovet auki! Monikulttuuriset nuoret, vapaa-aika ja kansalaistoimintaan osallistuminen. Helsinki: Nuorisotutkimusseura 183–204.
- Kiviniemi, Kari 2015. Laadullinen tutkimus prosessian. Teoksessa Raine Valli & Juhani Aaltola (toim). Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Jyväskylä: PS – kustannus, 74–88.

- Konttinen, Juha-Pekka, 2007. Vammaisten syrjintä. Teoksessa Outi Lepola (toim.) & Susan Villa (toim.) Syrjintä suomessa 2006. Helsinki: Ihmisoikeusliitto ry, 66–108.
- Kuntouttavan työtoiminnan käsikirja. Sosiaali- ja terveysministeriön oppaita 2001:8. Helsinki: Työministeriö julkaisuja 289. Viitattu 3.3.2017. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201309236176>
- Kvtl.fi 2017. Mahti tunnekortit. http://www.kvtl.fi/contentimages/Projektit/Mahti/MAHTI_tunnekortit_tulostusversio.pdf
- Laitinen, Matti & Nurmi, Kari E., 2003. Aktiiviseksi kansalaiseksi kasvaminen suomalaisten elämäkertojen valossa Artikkelit: Aikuiskasvatus 2/2003. Viitattu 14.2.2017. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:ELE-977345>
- Laki kotoutumisen edistämisestä 30.12.2010/1386
- Laki kuntouttavasta työtoiminnasta 2.3.2001/189
- Laki kuntouttavasta työtoiminnasta annetun lain muuttamisesta 30.4.2010 / 314
- Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista 3.4.1987/380
- Luhtasela, Leena 2009. Osallisuuden rakentuminen kuntouttavassa työtoiminnassa. Helsingin yliopisto. Yhteiskuntapolitiikan laitos. Lisensiaatintutkimus. Viitattu 15.2.2017. <http://hdl.handle.net/10138/16493>
- Lähde, Minna 2012. Yhtä suurta joukkoa vai eri laidoilla? Kuinka syrjäytymisvaarassa olevat nuoret ja työttömät nuoret eroavat muista nuorista Nuorisobarometrien valossa? Jyväskylän yliopisto. Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos. Pro gradu – tutkielma. Viitattu 14.2.2017. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:jyu-201205221702>
- Maeher, Martin & Meyer, Heather 1997. Understanding motivation and schooling: Where we've been, where we are and where we need to go. Educational psychology review 9 s. 371–409.
- Mahti – projekti 2012–2015. kvts.fi/mahti
- Marjovuori, Ari 2014. Vapaaehtoistyön ytimessä. Helsingin yliopisto. Sosiaaliteiden laitos. Väitöskirja. Viitattu 26.1.2017. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-10-9106-3>
- Martela, Frank & Jarenko, Karoliina 2014. Sisäinen motivaatio. Tulevaisuuden työssä tuottavuus ja innostavuus kohtaavat. Eduskunnan tulevaisuusvaliokunnan julkaisuja 3/2014. Viitattu 30.3.2017. https://www.eduskunta.fi/FI/tietoeduskunnasta/julkaisut/Documents/tuvj_3+2014.pdf
- Määttä, Paula 1981. Vammaiset suuri vähemmistö: Mitä on hyvä tietää vammaisuudesta. Jyväskylä: Gummerus.
- Määttä, Merja 2015. Mies jota tarvitaan. Tukiviesti numero 4, 2015., Kehitysvammaisten tukiliitto ry. Lehtiartikkeli.
- Ojasalo, Katri & Moilanen, Teemu & Ritalahti, Jarmo 2015. Kehittämistyön menetelmät. Uudenlaista osaamista liiketoimintaan. Helsinki: Sanoma Pro Oy.

- Opetusministeriö 2009. Strategia 2020. Opetusministeriön julkaisuja 2009/47. Viitattu 14.2.2017.
<http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2009/liitteet/opm47.pdf?lang=fi>
- Pehkonen, Aini 2006. Maahanmuuttajan kotikunta. Kunnallisalan kehittämissäätiön tutkimusjulkaisut: numero 52. Vammala: Kunnallisalan kehittämissäätiö kaks
- Pessi, Anne Birgitta & Oravasaari, Tomi 2010. Kansalaisjärjestötoiminnan ytimessä. Avustustoiminnan raportteja 23. Helsinki: Raha-automaattiyhdistys.
- Pessi, Anna Birgitta 2011. Vapaaehtoistoiminta – Unelmia ja uhkakuvia systeemiällyn näkökulmasta. Artikkel. Kansalaisyhteiskunta 2, 174-214. Viitattu 7.3.2017.
https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/51770/KY_2011-2_art_pesti.pdf?sequence=1
- Pullinen, Markku 2007. Uusi huomion suunta. Teoksessa Aaro Harju (toim.) Kansalaistoimintaan kätkeyty aarre. Espoo: Sivistysliiton Kansalaisfoorumi SKAF ry, 34–43.
- Raivio, Helga & Karjalainen, Jarno 2013. Osallisuus ei ole keino tai väline – palvelut ovat. Teoksessa Taina Era (toim.) Osallisuus, Oikeutta vai pakkoa? Jyväskylän Ammattikorkeakoulun julkaisuja 156,13–34 . Viitattu 29.3.2017.
<http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-830-280-6>
- Ristikangas, Vesa & Clutterbuck, David & Manner, Jarmo 2014. Suom. Mia Heiskanen. Jokainen tarvitsee mentorin. Helsinki: Helsingin seudun kauppa-kamari
- Rochester, Colin & Paine, Angela Ellis & Howlett, Steven 2010. Volunteering and Society in the 21st Century. Basingstone: Palgrave Macmillian.
- Roker, Debi & Player, Katie & Coleman, John, 1998. Changing the image: the involvement of young people with disabilities in volunteering and campaigning. Julkaisu: Disability & Society (13:5), 725–741.
- Saarikoski, Saska 2017. Kanadan maahanmuuttolinja kerää kehuja – HS kävi katsomassa, miten maa poimii 300 000 rusinaa pullasta. Helsingin Sanomat 2.5.2017.
- Sandberg, Otso 2015. Hallittu syrjäytyminen. Miten syrjäytymisestä muodostui lähes jokaiseen meistä ulottuva riski? Tampereen yliopiston yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö. Väitöskirja. Viitattu 14.2.2017.
<http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-44-9677-6>
- Sandelin, Iiris 2014. Kuntouttava työtoiminta asiakkaiden kokemana. Kirjallisuuskatsaus asiakkaiden toiminnalle antamista merkityksistä. Terveysten- ja hyvinvoinnin laitos. Julkaisu: Työpaperi 8/2014. Tampere: Juvenes print. Viitattu 15.2.2017. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-154-9>
- Siisiäinen, Martti 2010. Osallistumisen ongelma. Artikkel. Kansalaisyhteiskunta 1(2010) s.8-40. Viitattu 21.3.2017.
https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/51749/ky20101artsiisiai_nenkorjattu.pdf?sequence=1
- Slade, Bonnie & Luo, Yang & Schugurensky, Daniel 2006. Seeking ‘Canadian Experience’: The Informal Learning of New Immigrants as Volunteer Work-

- ers. Tutkimus. Ontario Institute for Studies in Education. University of Toronto
- Sorri, Hannu 2005. Elämän Käänteet. Teoksessa Marianne Nylund & Anne Yeung Birgit 2005, Vapaaehtoistoiminta. Tampere: Osuuskunta Vastapaino, 126–140.
- Sosiaali- ja terveysministeriö, 2006. Valtioneuvoston selonteko vammaispolitiikasta 2006. sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2006:9. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Sosiaali- ja terveysministeriö, 2009. Sosiaaliturvan uudistamiskomitea (SATA) esitys sosiaaliturvan kokonaisuudistuksen keskeisistä linjauksista. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2009/10. Viitattu 14.2.2017.
<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-2780-3>
- Sosiaali- ja terveysministeriö, 2010. Vahva pohja osallisuudelle ja yhdenvertaisuudelle. Suomen vammaispoliittinen ohjelma VAMPO 2010–2015. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Särkelä, Mona 2009. Miten huono-osainen voi olla osallinen? Tarkastelussa päihteidenkäyttäjien, toimeentulotuen saajien, vankien ja asunnottomien osallisuus ja aktiivinen kansalaisuus. Jyväskylän yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos. Pro gradu – tutkielma. Viitattu 14.2.2017.
<http://urn.fi/URN:NBN:fi:ju-200907071760>
- Särkelä, Mona & Viander Riikka. & Häkkinen Katja & Blomqvist Jarkko 2009 Jokainen on kansalainen. Huono-osaisten osallisuus ja aktiivinen kansalaisuus. Jyväskylän yliopisto, tutkimusjulkaisusarja. Viitattu 29.3.2017.
<http://www.kansalaisareena.fi/JokainenOnKansalainen2009.pdf>
- Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos. Osallisuus. Viitattu 29.3.2017.
<https://www.thl.fi/fi/web/hyvinvointi-ja-terveyserot/eriarvoisuus/hyvinvointi/osallisuus>
- Tourunen, Anniina 2016. JELMU-suomea: suomen kielen käyttö ja oppiminen. Maisterintutkielma. Kielten laitos. Jyväskylän yliopisto.
- Työ- ja elinkeinoministeriö. Kotouttaminen.fi. Keskeiset käsitteet. Viitattu 14.2.2017.
http://www.kotouttaminen.fi/kotouttaminen/kotouttaminen/kotouttamistyon_taustaa/keskeiset_kasitteet
- Törrönen, Jukka, 2005. Toisen ääni, näkökulma ja kohteena oleminen. Teoksessa Sakari Hänninen & Jouko Karjalainen & Tuukka Lahti (toim.) Toinen tieto. Saarijärvi: Gummerus, 15–34.
- Alitolppa-Niittamo, Anne & Säävälä, Minna 2013. Johdattelua kirjan teemoihin. Teoksessa Anne Alitolppa-Niittamo & Stina Fågel & Minna Säävälä (toim.) Olemme muuttaneet – Ja kotoudumme. Maahan muuttaneen kohtaaminen ammatillisessa työssä. Helsinki: Väestöliitto ry, 5-12.
- Vesala, Hannu T. & Klem, Simo & Ahlström, Marika 2015. Kehitysvammaisten ihmisten työllisyystilanne 2013–2014. Kehitysvammaliiton selvityksiä 9. Helsinki: Kehitysvammaliitto.
- Vähätalo, Kari 1994. Suomalaisen huono-osaisuuden tutkimus 1980–1990 luvulla. Teoksessa Matti Heikkilä & Kari Vähätalo (toim.) Huono-osaisuus ja hyvinvointivaltion muutos. Tampere: Gaudeamus, 7-31.

- Välimaa, Outi 2011. Kategoriat ongelman selontekona. Pitkäaikaistyöttömyydestä neuvottelemisen ja sen rakentuminen haastattelupuheessa. Tampereen yhteiskuntatieteellinen tiedekunta. Väitöskirja. Tampere: Yliopistopaino Oy.
- Yeung, Anne Birgitta 2002. Vapaaehtoistoiminta osana kansalaisyhteiskuntaa – ihanteena vai todellisuutta? Helsinki: Sosiaali ja terveystieteiden tutkimuskeskus YTY ry.
- Yeung, Anne Birgitta 2007. Innoittava vapaaehtoistoiminta. Toimintaan sitouttaminen ja sen tukeminen. Teoksessa Aaro Harju (toim.) Kansalaistoimintaankätketty aarre. Espoo: Sivistysliitto Kansalaisfoorumi SKAF ry, 152–183.
- Young, Iris 2002. Inclusion and Democracy. Yhdysvallat: Oxford University Press

HAASTATTELUT

Haastattelut tehnyt, Salonen Kuu-Katjaana

Haastattelu H1/4, 10.2.2017

Haastattelu H2/4, 10.2.2017

Haastattelu H3/4, 16.2.2017

Haastattelu H4/4, 16.2.2017

TOIMINNALLINEN TUOKIO

Tuokion ohjaajana toimi Salonen Kuu-Katjaana